

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН УЛУТТУК БАНКЫ

**БАНК ТУТУМУНУН ӨНУГҮҮ
ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ**

2007-ЖЫЛДЫН ЭКИНЧИ ЖАРЫМ ЖЫЛДЫГЫ (12)

БИШКЕК, 2008-жыл

РЕДАКЦИЈАЛЫК КЕҢЕШ:

Төрага: Боконтаев К.К.
Кеңештин мүчөлөрү: Алыбаева С.К.
Цыплакова Л.Н.
Еремеева Е.А.
Жакыпов М.Ж.
Имаралиева Н.Н.
Орозбаева Л.Д.
Садыкова Н.О.
Хан Р.Д.

Жооптуу катчы: Мамытова Ж.К.

Бул кызматкерлер басылманы даярдоодо негизги аткаруучулардан болуп саналышат:
Оленчич Л. (1-бөлүк), Султаналиев А. (2-бөлүк), Асаналиева Н. (3-бөлүк),
Ибрагимова С. (4-бөлүк), Броницкая Г. (4.2-бөлүк), Кошоева Ч. (5-бөлүк),
Ыктыбаев А. (6-бөлүк), Эсенгелдиева К. (7-бөлүк).

Уюштуруучусу: Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы.
Басылма Кыргыз Республикасынын Адилет министрлигинде каттоодон өткөн. Жалпыга маа-
лымдоо каражаттарын каттоо жөнүндөгү 2002-жылдын 18-сентябрындагы
№783-күбөлүккө ээ.

© Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, 2008

Басылма Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын уруксатысыз, кайрадан басылып
чыгарылууга жана кайсыл формада жана кайсы каражаттар менен болбосун таркатылууга
тийиш эмес. Басылманы көчүрүп басууда жана которууда «Банк тутумунун өнүгүү тенденци-
ялары» басылмасына милдеттүү түрдө таянуу зарыл.

ЖЧК «UnitPrint» басма борборунда басылып чыгарылат.
Бишкек шаары, Москва көчөсү, 73,
Телефону (+996 312) 295 330, факс (+996 312) 901 440
300 нускада чыгарылат.

Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары

Кыргызстандын банк тутумунун өнүгүшүнө финансылык ортомчу катары, иликтөөлөрдү жүргүзүү жана ага баа берүү, турукташууга жетишүүдө жана аны колдоп турууда орун алган тоскоолдуктарды, ошондой эле Кыргызстандын банк тутумунун турукташуусунун составдык элементтерине баа берүү «Банк тутумунун өнүгүү тенденциялары» басылмасынын максаты болуп саналат. Басылма 1-январга жана 1-июлга карата абал боюнча кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланып турат.

Маалыматтарды жаңыртуунун акыркы күнү: 2007-жылдын 31-декабры

Басылманын мазмунуна байланыштуу маселелер боюнча:

Кыргыз Республикасынын Улуттук Банкынын
Көзөмөл методологиясы жана лицензиялоо Башкармалыгына
Бишкек шаары, Т.Үмөталиев атындагы көчө, 101 дареги боюнча,
(996 3312) 66 92 52 телефону,
(996312) 65 64 77 факсы аркылуу кайрылсаңыздар болот.

Электрондук почта: jmamytova@nbkr.kg; lolenchich@nbkr.kg

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын башка басылмалары

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын жылдык отчету

Жылдык отчет Улуттук банктын жыл ичиндеги бүткөргөн иши жөнүндө толук отчету болуп саналат. Ал экономиканын реалдуу секторундагы өзгөрүүлөрдүн натыйжаларынын кыскача мүнөздөмөсүн, ошондой эле акчакредит чөйрөсүндөгү Улуттук банктын чечимдерин жана аракеттерин чагылдырат. Өзүнө экономикалык өнүгүү жана акчакредит саясаты жөнүндө маалыматтарды, финансылык отчетту, Улуттук банк жөнүндө жалпы маалыматтарды, статистикалык тиркемелерди камтыйт. Кыргыз, орус жана англис тилдеринде басылып чыгарылат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын бюллетени

Улуттук банктын бюллетени Кыргыз Республикасынын реалдуу сектор, финансылык жана тышкы экономикалык сектор, ошондой эле мамлекеттик финансы боюнча макроэкономикалык көрсөткүчтөрүн камтыйт. Бюллетенди даярдоодо Кыргыз Республикасынын Улуттук Статистика комитетинин, Финансы министрлигинин, коммерциялык банктардын, Кыргыз Республикасынын Финансы рыногун көзөмөлдөө жана жөнгө салуу кызматынын материалдары пайдаланылат. Ай сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарык көрөт.

Кыргыз Республикасынын төлөм теңдеми

Бул басылмада Кыргыз Республикасынын тышкы секторунун өнүгүшүндөгү акыркы тенденциялар чагылдырылат жана төлөм теңдеминин аналитикалык жана нейтралдуу формасы, тышкы сооданын түзүмү, эларалык камдар, тышкы карыз боюнча маалыматтар менен таблицалар, ошондой эле Кыргыз Республикасынын эларалык инвестициялык позициясы камтылат. Басылма чейрек сайын – январь, май, июль жана октябрь айларында жарыяланып турат.

Кыргыз Республикасында инфляция боюнча баяндама

Баяндама республикадагы жана анын региондорундагы керектөө бааларынын динамикасынын чагылдырылышын, инфляциянын негизги факторлорун иликтөөлөрдү, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын акчакредиттик саясат жагындагы чечимдери жөнүндө маалыматтарды камтыйт жана анда келерки чейрекке инфляциялык болжолдоолор келтирилет. Чейрек сайын кыргыз, орус жана англис тилдеринде жарыяланат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын пресс-релизи

Улуттук банктын пресс-релизи Улуттук банкта жана бүтүндөй банк тутумундагы окуялар түрмөгүн, финансы рыногу боюнча ыкчам маалыматтарды камтыйт. Апта сайын кыргыз жана орус тилдеринде жарыяланат.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ченемдик актылары

Бул басылма Кыргыз Республикасын банктык мыйзамдарынын пайдубалын түзүүчү ченемдик документтер менен коммерциялык банктарды жана коомчулукту камсыз кылуу үчүн Улуттук банктын ченемдик актыларын расмий жарыялоону билдирет. Басылма айына бир жолу кыргыз жана орус тилдеринде чыгарылат.

Бардык басылмалар Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Төрагасынын буйругу менен бекитилген тизмеге ылайык таркатылат жана <http://www.nbkr.kg> дареги боюнча web-сайтка жайгаштырылат.

МАЗМУНУ

КИРИШҮҮ	7
I. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ФИНАНСЫ-КРЕДИТ СИСТЕМАСЫНЫН АБАЛЫ	8
II. БАНК ТУТУМУНУН АБАЛЫ	10
2.1. Банк тутумунун түзүмү	10
2.2. Тобокелдиктер	16
2.2.1. Кредиттик тобокелдик	16
2.2.2. Ликвиддүүлүк тобокелдиги	18
2.2.3. Концентрациялануу тобокелдиги	20
2.3. Капиталдын шайкештик (адекваттуулугунун) деңгээли	24
2.4. Финансылык натыйжалар	26
2.5. Финансылык ортомчулуктун көрсөткүчтөрү	28
III. БАНКТЫК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ МЕКЕМЕЛЕРИ	31
3.1. Банктык эмес финансы-кредит мекемелери системасынын абалы	31
3.2. Кредит портфелинин түзүмү жана динамикасы	33
3.3. Негизги тобокелдиктер	35
IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАСЫ	36
4.1. Банктык продуктылар, тарифтер жана кызмат көрсөтүүлөр	36
4.2. Нак жана нак эмес акча жүгүртүүлөр	39
V. РЕАЛДУУ СЕКТОРДУН АБАЛЫ	45
5.1. Үй чарбасы	45
5.1.1. Финансы-кредит мекемелеринин алдындагы милдеттенмелер	45
5.1.2. Калктын жыйымдары	46
5.2. Корпоративдик сектор	47
5.2.1. Финансы-кредит мекемелеринин алдындагы милдеттенмелер	47
5.2.2. Дебитордук жана кредитордук карыздардын абалы	48
5.2.3. Финансылык натыйжалар	49
VI. ФИНАНСЫ СИСТЕМАСЫНЫН ӨНУГҮҮ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	51
VII. АТАЙЫН КАРАЛУУЧУ МАСЕЛЕЛЕР	55
7.1. Кыргызстанда жүгүртүү монеталарын чыгаруу жөнүндө	55

КИРИШҮҮ

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында республиканын банк тутумунда экономиканын реалдуу секторун кредиттөөнүн көлөмүнүн андан ары өсүшү байкалган. Мында банк тутумунун финансылык ортомчулук көрсөткүчтөрүнүн өсүү тенденциясы сакталып калган. Коммерциялык банктардын ликвиддүүлүгүнүн запасынын арбын жана капиталынын шайкештигинин жогорку деңгээлде болушу банк тутумун андан ары өнүктүрүү үчүн потенциалдын бар экендигин ырастап турат.

Коммерциялык банктардын депозиттик базасынын өсүшү кароого алынган мезгил ичинде да уланган. Мында мөөнөттүү депозиттердин көлөмүнүн өсүшү экономиканы орто жана узак мөөнөткө каржылоо ишин арбытуу боюнча банктардын дараметинин жогорулап жатышын айгинелеп турат. Депозиттик базаны жана кредит портфелин долларлаштыруу деңгээлинин төмөндөп жатышынын байкалышы, банктардын ишине валюталык тобокелдиктердин таасири көзкарашынан караганда, оң тенденция болуп саналат.

Банктык эмес финансы-кредиттик мекемелер секторунда үй чарбасы, чакан жана орто бизнес тарабынан кредиттик каражаттарга карата суроо-талаптын жогору экендигин чагылдырган кредит портфелинин өсүшү уланууда, ошондой эле бул дагы банктык эмес финансы-кредиттик мекемелердин операцияларынын кирешелүүлүгүнүн өсүшүнө алып келет.

Банк тутумунун туруктуулугу, калктын реалдуу кирешелеринин өсүшү аманаттардын жана кредиттөөнүн көлөмүнүн көбөйүүсүндөгү туруктуу тенденцияда дагы чагылдырылууда, мунун өзү банк тутумуна карата ишенимдин бекемделип жаткандыгы жөнүндө айтып турат.

Ошентип, банк тутумунун туруктуулугунун жогорулашы, коммерциялык банктардын капиталдык базаларынын чыңдалуусу, экономиканын реалдуу секторун кредиттөөнүн көлөмүнүн өсүшү, депозит рыногунда банктардын ишинин активдешүүсү, банктык жана төлөм кызмат көрсөтүүлөрүнүн чөйрөсүнүн кеңейиши жана сапатынын жакшырышы республиканын экономикасын өнүктүрүүнүн алгылыктуу факторлору болуп саналат.

* * *

"Атайын каралуучу маселелер" бөлүгүндө Кыргыз Республикасында жүгүртүү монеталарын чыгаруу жөнүндө маалымат берилген.

I. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ФИНАНСЫ-КРЕДИТ СИСТЕМАСЫНЫН АБАЛЫ

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча финансы-кредит системасынын¹ чогуу алгандагы активдери 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 43,5 пайызга өскөн, мында аталган көрсөткүчтүн бир кыйла жогорку өсүш арымы банк тутуму боюнча байкалган.

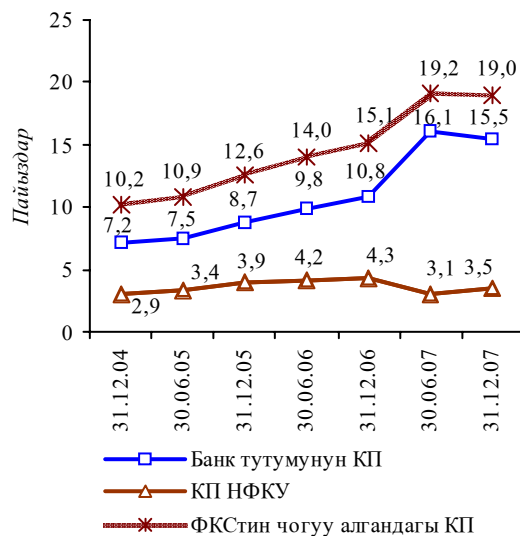
Финансы-кредит мекемелери тарабынан сунушталуучу кызмат көрсөтүүлөр чөйрөсүнүн олуттуу кеңейип жатышы шартында, алардын иштеп жаткан активдеринин негизин түзүүчү болуп кредиттер эсептелет.

Финансылык ортомчулуктун ички дүң продуктыга (ИДП)² карата чогуу алгандагы кредит портфелинин катышы катары аныкталуучу көрсөткүчү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда өсүп, 19,0 пайызды түзгөн (1.1-график). Финансылык ортомчулук деңгээлинин белгиленген өсүшү, эң башкысы, банктык мекемелердин кредиттик портфелинин өсүшүнө байланыштуу³. Банк тутумунун кредиттеринин өсүш арымы 83,8 пайызды түзгөн.

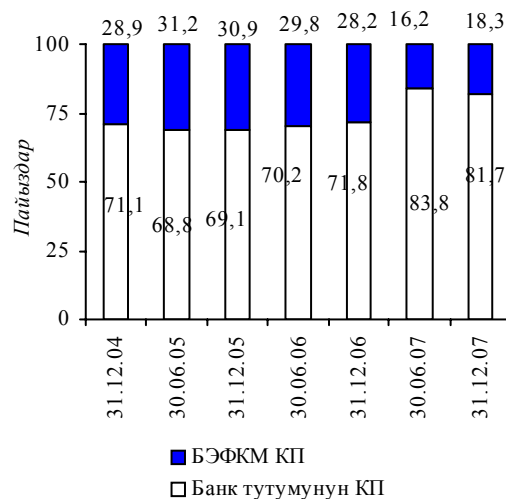
Банктар финансы-кредит системасында басымдуу абалды ээлөөнү улантышууда (1.2-график) жана 2007-жылдын жыйынтыгы боюнча алардын финансы-кредит системасынын чогуу алгандагы кредит портфелиндеги үлүшү 81,7 пайызды түзгөн.

Потенциалдуу жоготуулардын жана чыгым тартуулардын ордун толтурууга карата атайын камдардын көлөмүнүн (РППУ) банк тутумунун жана БЭФКМдин кредиттеринин көлөмүнө карата катышынын динамикасы кредит портфелинин сапатынын жакшыргандыгын көрсөтүүдө (1.3-график). Банктык эмес финансы-кредит мекемелердин кредит портфелиндеги атайын РППУнун үлүшү 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча төмөндөп, 1,6 пайызды түзгөн, банк тутумунда бул көрсөткүч 2,1 пайызды түзгөн.

1.1-график. Финансы-кредит системасынын (ФКС) кредит портфелинин (КП) өзгөрүү динамикасы, ИДПга карата пайыздарда

1.2-график. Чогуу алгандагы кредит портфелинин (КП) түзүмү

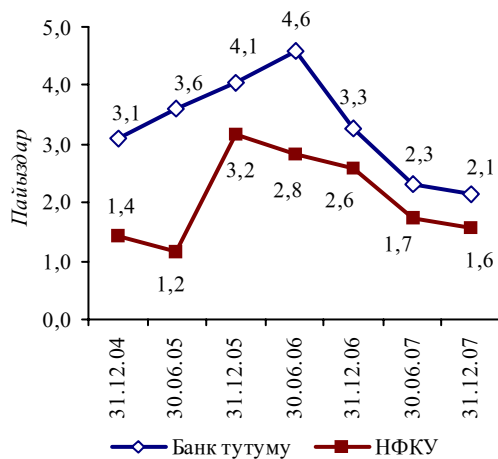

¹ Бул жерде финансы-кредит системасынын иликтөөгө алынуучу көрсөткүчү катары Улуттук банктан лицензия алышкан коммерциялык банктардын жана банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин көрсөткүчтөрү каралат.

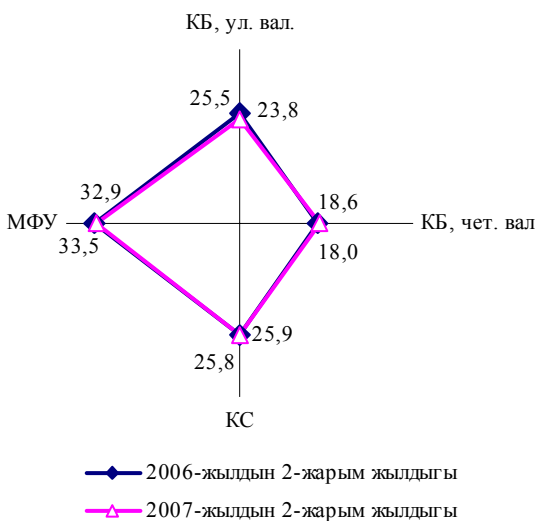
² Эсептөөгө акыркы 12 айдын ичиндеги иш жүзүндөгү ИДП боюнча маалыматтар алынат.

³ Банк тутумунун кредит портфели банкрот банктардын кредит портфелин камтыйт.

1.3-график. Банк тутумунун жана БЭФКМдин кредит портфелиндеги агайын РППУнун деңгээли

1.4-график. Ар кандай ФКМнын кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин «таркалышы», пайыздар

Эскертүү: КБ, ул вал.- коммерциялык банктар, улуттук валюта, КБ, чет вал.-коммерциялык банктар, четөлкө валютасы, КС-кредиттик союздар, МФУ- микрофинансылык уюмдар.

1.4-графикте коммерциялык банктар жана банктык эмес финансы-кредиттик мекемелер⁴ тарабынан (улуттук жана четөлкө валютасында) берилген кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин «таркалышы» келтирилген, бул белгилүү бир даражада кредиттик ресурстардын наркынын өзгөрүү деңгээлине жана багытына баа берүүгө мүмкүндүк берет.

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында, өткөн жылдын ушул эле мезгилиндегиге салыштырганда, кредиттик союздардын жана микрофинансылык уюмдардын кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чендердин төмөндөөсү байкалган.

Коммерциялык банктардын четөлкө валютасында жаңыдан берилген кредиттери боюнча пайыздык чендердин орточо деңгээли жогорулаган, ал эми улуттук валютадагы кредиттердин орточо салмактанып алынган пайыздык чендеринин деңгээли төмөндөгөн. Алып көрсөк, 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында, 2006-жылдын ушул эле мезгилиндегиге салыштырганда, четөлкө валютасындагы кредиттер боюнча пайыздык чендердин орточо деңгээли 0,6 пайыздык пунктка көбөйсө, улуттук валютадагы кредиттер боюнча -1,7 пайыздык пунктка төмөндөгөн.

Ошентип, Кыргызстандын финансы-кредит системасынын абалы каралып жаткан мезгил ичинде төмөндөгүлөр менен мүнөздөлөт:

- финансылык ортомчулук көрсөткүчүнүн өсүшүнүн динамикасынын уланышы, анын үстүнө банк тутумунда аталган көрсөткүчтүн өсүш арымынын олуттуу көбөйүүсү байкалууда;
- БЭФКМдин кредит портфелинин сапаттык мүнөздөмөлөрүнүн жакшырышы.

⁴ 1.4-графикте ломбарддардын кредиттери боюнча орточо салмактанып алынган чендер чагылдырылган эмес. 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгы боюнча бул көрсөткүч 167,9%, 2006-жылдын ушул эле мезгилинин жыйынтыгы боюнча 149,5% түзгөн.

II. БАНК ТУТУМУНУН АБАЛЫ

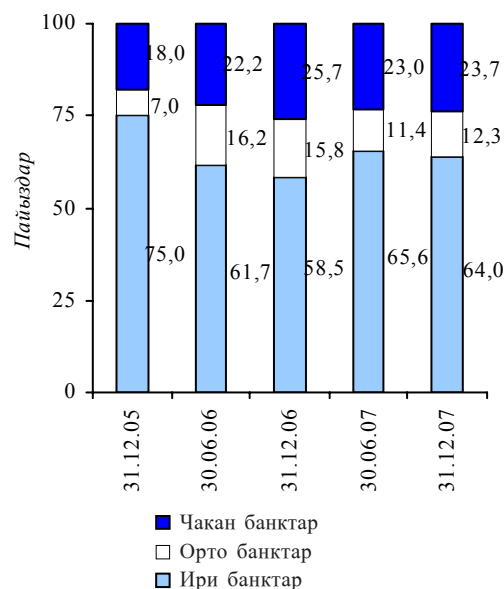
2.1. Банк тутумунун түзүмү

2007-жылдын акырына карата абал боюнча республикада 22 коммерциялык банк¹ (Пакистан Улуттук банкынын филиалын кошо алганда) иштеген, алардын ичинен 14 банктын капиталында четөлкөлүктөр катышкан болсо, 10 банкта четөлкөлүк катышуучулар 50 пайыздан көбүрөөктү түзгөн. Республиканын бардык банктык мекемелери универсалдуу болуп саналышат.

2007-жылдын экинчи жарымында банк тутуму боюнча, бүтүндөй алганда, иштин негизги көрсөткүчтөрүнүн абсолюттук маанисинде өсүү тенденциясы уланган, бирок, ошону менен бирге эле, атап айтканда, коммерциялык банктардын депозиттик базасынын жана кредит портфелинин өсүш арымдарынын басандашы да байкалган,

Банк тутумунун түзүмүн (2.1.1-график) «ири», «орто» жана «чакан» банктардын топтору тарабынан ээленген рыноктун сегменти көзкарашынан анализдөө², «ири» банктардын рыноктук үлүшүнүн төмөндөгөндүгүн билдирет, алардын салыштырма салмагы кароого алынган мезгилде 1,6 пайыздык пунктка төмөндөгөн. Мында «орто» жана «чакан» банктардын үлүшү,

2.1.1-график. Банк тутумунун банктардын тобу боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

¹ 2007-жылдын 24-декабрынан тартып Кыргыз Республикасынын банк тутумуна «Манас Банк» ЖАКсы (мурдагы «Инсан АКБ» ЖАКсы) кирген, анын лицензиясы реабилитацияланышына байланыштуу калыбына келтирилип, 2007-жылдын 24-декабрында берилген.

² Басылмада келтирилген анализдөөлөрдүн максаты үчүн «ири» банктар катары, банк рыногундагы үлүшү (d_i) 10 пайыздан ашкан (суммардык активдердеги, кредиттердеги, депозиттердеги жана капиталдагы үлүшүнүн орток квадраты), «орто» банктар – 5 пайыздан 10 пайызга чейин жана «чакан» банктар үлүшү 5 пайыздан азыраакты түзгөн банктар түшүндүрүлөт.

Бул төмөнкү формула боюнча эсептелинет:

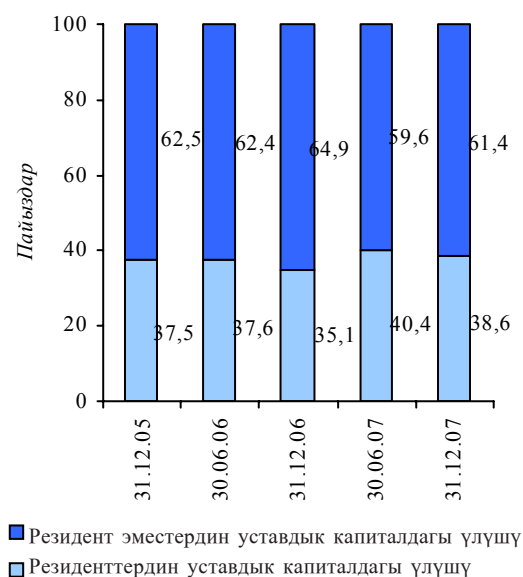
$$d_i = \frac{X_i}{\sum_{i=1}^N X_i} \quad - i \text{ - банкынын банк секторундагы үлүшү;}$$

бул жерде N иштеп жаткан коммерциялык банктардын саны.

$$X_i = \frac{d_A^2 + d_{Kp}^2 + d_D^2 + d_{O6}^2}{4} \quad - \text{төмөнкү көрсөткүчтөр боюнча орточо}$$

арифметикалык өлчөм: (d_A^2) – банктардын чогуу алгандагы активдериндеги жана кредиттериндеги, (d_{Kp}^2), депозиттериндеги (d_D^2) жана милдеттенмелериндеги (d_{O6}^2) I банкынын активдеринин үлүшүнүн квадраты.

2.1.2-график. Банк тутумунун уставдык капиталынын түзүмүнүн өзгөрүүсү

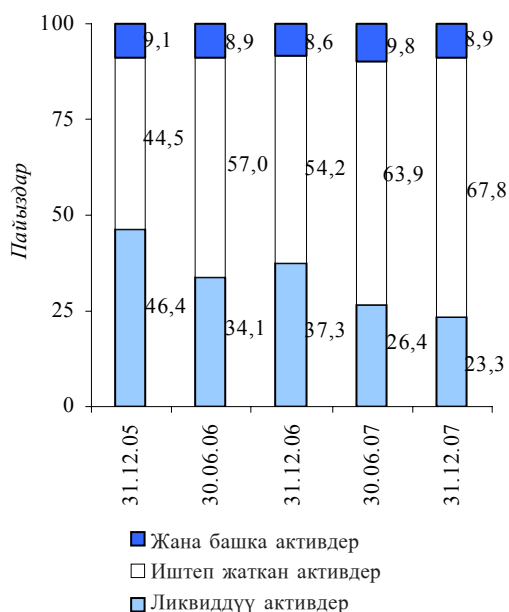
тиешелүүлүгүнө жараша, 0,9 жана 0,7 пайыздык пунктка көбөйгөн.

Ал эми «ири» банктар сегментинде рыноктук үлүштүн 64,0 пайызын ээлеген үч банк камтылган (алардын ичинен 30,4 пайызы Кыргыз Республикасындагы эң ири банкка таандык). Бул банктар банк тутумунун чогуу алгандагы депозиттик базасында (банктардын жана башка ФКМдин, ошондой эле бийлик органдарынын депозиттерин эсепке албаганда) (42,8 пайыз) жана чогуу алгандагы активдеринде (39,0 пайыз) алар тарабынан жогорку үлүштү ээлеген көрсөткүчтөрү боюнча «ири» топко киргизилген. Мында үч банк тең кредит рыногунда негизги катышуучулардын тобуна кирет (35,9).

Кароого алынган мезгилде банк тутумунун чогуу алгандагы капиталы 33,2 пайызга өскөн. Капиталдын өсүшү банктар тарабынан уставдык капиталдын (1,52 млрд. сомго) жана алынган күндөлүк пайданын (1,54 млрд. сомго) көбөйүшүнө байланыштуу болгон.

Коммерциялык банктардын уставдык капиталындагы четөлкө капиталынын үлүшү 61,4 пайызды түзгөн (2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата —59,6 пайыз, 2.1.2-график).

2.1.3-график. Банк тутумунун активдеринин түзүмүнүн өзгөрүүсү

Банк-резиденттердин уставдык капиталынын жалпы өсүш арымы 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында 29,4 пайызды түзгөн, ал эми резидент эмес банктардын уставдык капиталынын өсүшү 39,8 пайызды түзгөн.

Банктардын капиталдык базасынын өсүшүнүн уланышы банк тутумун андан ары өнүктүрүү үчүн потенциалдын жетиштүүлүгүн камсыз кылууга шарт түзөт.

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында банк тутумунун активдеринин өсүшү 16,3 пайызды түзгөн. Чогуу алгандагы активдердин түзүмүнүн өзгөргөндүгүн карасак³ (2.1.3-график), банктардын активдеринин 67,8 пайызы иштеп жаткан болуп санала тургандыгын белгилөөгө болот жана алардын үлүшү 3,9 пайыздык пунктка көбөйгөн. Мында банк тутумунун чогуу алгандагы активдериндеги ликвиддүү активдердин үлүшү⁴ 26,4 пайыздан 23,3 пайызга чейин азайган. Активдер-

³ Иштеп жаткан активдер ФКМдерде жайгаштырылган кредиттер, депозиттер эсептериндеги калдыктарды, банктардын пайыздык кирешелерди алып келүүчү баалуу кагаздарын жана башка жайгаштырууларын түшүндүрөт.

⁴ Ликвиддүү активдер катары банктардын кассалардагы жана корреспонденттик эсептердеги каражаттарын түшүнүүгө болот.

дин бул категориясы негизинен башка банктардагы корреспонденттик эсептердеги каражаттардын калдыктарынын 14,7 пайызга кыскарышынын эсебинен төмөндөгөн.

Улуттук банк тарабынан белгиленген ченемдерге салыштырып караганда банктардын активдеринин ликвиддүүлүгүнүн жетиштүүлүгү ликвиддүү активдердин үлүшүнүн кыскарышынын эсебинен келечекте экономиканы кредиттөөнү көбөйтүүгө мүмкүндүк берет.

«Жана башка» активдердин үлүшү 8,9 пайызды түзгөн.

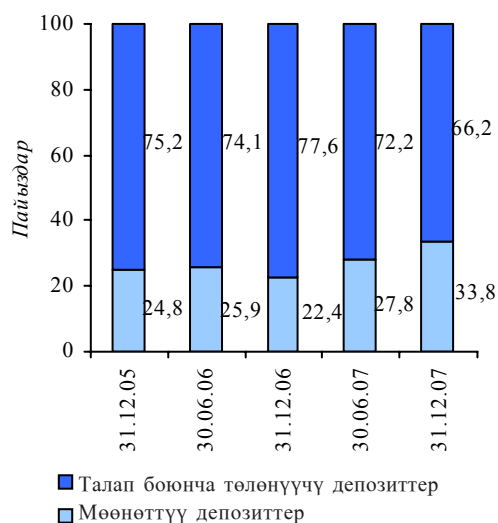
Кыргыз Республикасынын, Ислам өнүгүү банкынын жана пилоттук банктын ортосунда өзара түшүнүшүү жөнүндө Меморандумду жана Кыргыз Республикасынын Президентинин 2006-жылдын 12-июлундагы «Ислам каржылоо принциптерин колдонууга киргизүүнүн пилоттук долбоору жөнүндө» Жарлыгын жүзөгө ашыруунун чегинде, Кыргыз Республикасында ислам каржылоо принциптери боюнча операциялар жүзөгө ашырылууда. Мындай операциялардын көлөмү 2007-жылдын акырына карата 95,7 млн. сомду (2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата – 3,6 млн. сом) түзгөн.

Иштеп жаткан активдердин түзүмүндөгү өзгөрүүлөрдү абдан тыкандык менен кароо максатында төмөндө жайгаштырылуучу ресурстардын негизги булагы катары чогуу алгандагы депозиттик базанын⁵ түзүмүн иликтөө жана банктык активдердин негизги түрү катары кредит портфелиндеги өзгөрүүлөрдү иликтөө келтирилет.

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында банк тутумунун депозиттик базасынын өсүшү уланып, өсүш 16,7 пайызды түзгөн, ал эми депозиттердин суммасы 22,8 млрд. сомго жеткен. Депозиттердин түзүмүндө жеке адамдардын аманаттарынын үлүшү 26,8 пайыздан 27,4 пайызга көбөйгөн. Мында жеке адамдардын депозиттеринин көлөмүнүн өсүшү 19,2 пайызды түзгөн.

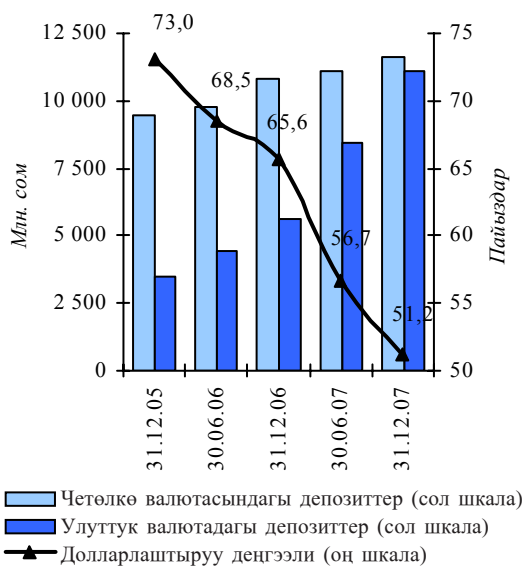
Юридикалык жактардын депозиттеринин салыштырма салмагы 57,3 пайызды (1,1 пайыздык пунктка

2.1.4-график. Банк тутумунун депозиттеринин тартуу мөөнөттөрү боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

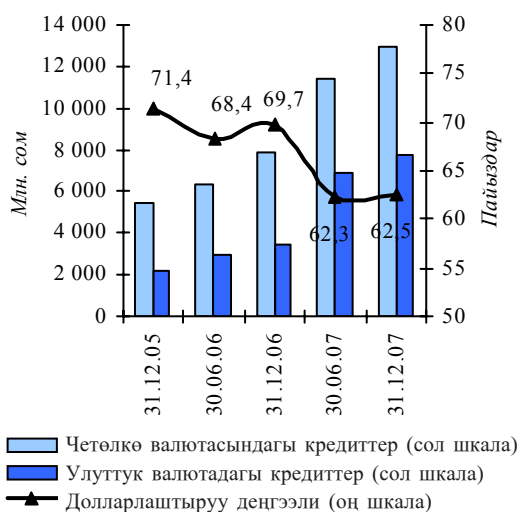

⁵ Бул жерде жана мындан ары ишканалардын жана калктын депозиттери, ошондой эле Кыргыз Республикасынын бийлик органдарынын депозиттери жана кредиттери камтылат.

2.1.5-график. Банк тутумунун депозиттеринин валюталардын түрлөрү боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

2.1.6 график. Банк тутумунун кредит портфелинин валюталардын түрлөрү боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

төмөндөө) түзгөн. Мында алардын депозиттеринин көлөмүнүн өсүшү 14,6 пайызды түзгөн.

Калган (15,3 пайыз) үлүштү Кыргыз Республикасынын бийлик органдарынын депозиттери жана кредиттери ээлейт. Депозиттердин бул категориясынын өсүшү 20,5 пайызды түзгөн.

Кароого алынган мезгил ичинде мөөнөттүү депозиттердин үлүшү банктардын бүтүндөй депозиттик базасынан 33,8 пайызга чейин өскөн (2.1.4-график). Бул, өз кезегинде, банктардын экономиканы орто жана узак мөөнөткө каржылоосун көбөйтүү боюнча потенциалын жогорулатат. Мында жеке адамдардын мөөнөттүү депозиттери 31,5 пайызга өскөндүгүн жана абсолюттук мааниде 3,7 млрд. сомду түзгөндүгүн белгилөөгө болот, бул калк тараптан банк тутумуна карата ишеним жогорулап жатышын ырастап турат.

Банк тутумунун депозиттик базасын «долларлаштыруу» деңгээлинин төмөндөө тенденциясы уланган (2.1.5-график). Бул көрсөткүч 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча алынган 56,7 пайызга караганда 51,2 пайызды түзгөн. Кароого алынган мезгилдин акырына карата юридикалык жактардын депозиттеринин «долларлаштыруу» деңгээли 6,1 пайыздык пунктка төмөндөп, 59,4 пайызды түзгөн. Жеке адамдардын четөлкө валютасындагы депозиттеринин үлүшү да 6,1 пайыздык пунктка кыскарып, 55,2 пайызды түзгөн. АКШ долларынын сомго карата курсунун төмөндөөсү бул көрсөткүчтүн төмөндөшүнө таасир эткен факторлордун бири болуп саналган.

Депозиттерди «долларлаштыруу» деңгээлинин төмөндөөсү улуттук валюта курсунун өзгөрүүсүнүн коммерциялык банктардын ишине таасир этүү деңгээлин төмөндөтүүгө алгылыктуу шарт түзөт.

Банк тутумунун чогуу алгандагы кредит портфели⁶ 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында 13,2 пайызга өсүп, 20,8 млрд. сомду түзгөн. Мында коммерциялык банктардын кредиттерин «долларлаштыруу» деңгээли ушул мезгил ичинде 0,2 пайыздык пунктка жогорулап, кароого алынган мезгил акырына карата 62,5 пайызды түзгөн (2.1.6-график).

Узак мөөнөттүү кредиттердин өсүшү уланган⁷:

⁶ Бул жерде жана мындан ары бул категорияда банктардын жана башка ФКМдердин кредиттери, ошондой эле тиешелүү дисконт камтылбайт.

⁷ Узак мөөнөттүү кредиттер катары 1 жылдан ашык мөөнөткө берилген кредиттерди түшүнүүгө болот.

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында алардын үлүшү 65,8 пайыздан 67,4 пайызга чейин өсүп, абсолюттук мааниде өсүш 15,9 пайызды түзгөн, муну экономиканы турукташтыруу факторлорунун бири катары кароого болот. Буга карабастан, кайтаруу мөөнөтү бир жылдан кем болгон кредиттердин салыштырма салмагы, алардын үлүшүнүн төмөндөө тенденциясы уланып жатса да, салыштырмалуу жогору бойдон (32,6 пайыз) калууда (2.1.7-график).

Кредиттер боюнча колдонулуп жаткан пайыздык чендерге баа берүү үчүн кредиттер боюнча пайыздык чендердин вариациялануу коэффициенти, кредиттер боюнча орточо жана орточо салмактанып алынган пайыздык чен сыяктуу мүнөздөмөлөр каралды.

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында улуттук валютадагы кредиттер боюнча орточо чендер (6 ай ичинде орто арифметикалык маани катары эсептелинген) 23,8 пайызды, четөлкө валютасында –18,6 пайызды түзгөн. 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы салыштырганда улуттук валютадагы кредиттер боюнча пайыздык чендер 1,1 пайыздык пунктка, четөлкө валютасында 0,2 пайыздык пунктка жогорулаган. Кредиттер рыногунда пайыздык чендердин таркалышы өлчөмүн көрсөтүүчү вариациялануу коэффициенти улуттук валютадагы жана четөлкө валютасындагы кредиттер боюнча да бир аз жогорулаган. 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында четөлкө валютасындагы жана улуттук валютадагы кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган чен орточо чен менен дээрлик тең болгон (2.1.8, 2.1.9-графиктер).

Ошентип, банк секторунда 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында төмөнкүдөй тенденциялар байкалган:

- банк тутумун капитализациялоонун өсүшү;
- банктардын депозиттик базасынын, анын ичинде жеке адамдардын депозиттеринин көбөйүүсү;
- бүтүндөй банк тутумунун кредит портфелинин жана активдеринин өсүшү;
- банктардын кредит портфелинде кардарларга узак мөөнөттүү кредиттердин салыштырма салмагынын өсүшү;
- банк тутумунун негизги көрсөткүчтөрүнүн, атап айтканда, депозиттик базасынын жана кредит

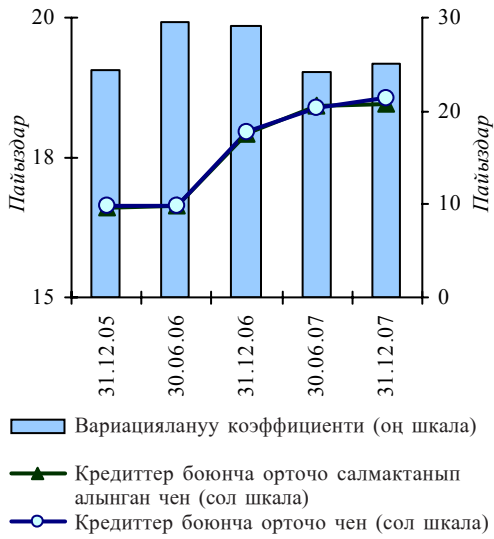
2.1.7-график. Банк тутумунун кредит портфелинин жайгаштыруу мөөнөттөрү боюнча түзүмүнүн өзгөрүүсү

2.1.8-график. Улуттук валютадагы кредиттер боюнча пайыздык чендердин мүнөздөмөлөрүнүн өзгөрүүсү

2.1.9-график. Четөлкө валютасындагы кредиттер боюнча пайыздык чендердин мүнөздөмөлөрүнүн өзгөрүүсү

портфелинин салыштырмалуу өсүш арымдарынын тышкы факторлордун, анын ичинде банк тутумуна чектелүү болсо да таасир берген негизги тышкы соода өнөктөштөрү болгон өлкөлөрдөгү ликвиддүүлүк кризисинин таасири астында басаңдашы;

- банк тутумунун депозиттик базасынын «долларлашуу» деңгээлинин төмөндөшү.

2.2. Тобокелдиктер

2.2.1. Кредиттик тобокелдик

Кредиттик тобокелдик банк ишин коштоп жүрүүчү негизги тобокелдиктердин бири болуп саналат. Бул бөлүктүн чегинде банктын кредиттик тобокелдиктерди камтуучу активдүү операциялары каралат.

Кредит портфелинин сапатын баалоо үчүн коммерциялык банктар тарабынан кредиттерди классификациялоо системасы¹ пайдаланылат, ал кредиттердин кайтарылбай калуусунан потенциалдуу чыгым тартуулардын мүмкүн болуучу деңгээлин алдынала аныктоого жана тиешелүү камдарды (резервдер) түзүүнүн жардамы менен аларды өз убагында компенсациялоого (капиталга терс таасирлерди минимумга чыгаруу менен) мүмкүндүк берет.

Кредит портфелинин сапатын анализдөөдө анын сапатынын начарлашынын алгачкы белгилерин чагылдыруучу классификацияланган (өздөштүрүлбөгөн) жана мөөнөттөрү өтүп кеткен кредиттерге кыйла көңүл бурулат. 2007-жылдын экинчи жарымында кредит портфелинде классификацияланган (өздөштүрүлбөгөн) жана мөөнөттөрү өтүп кеткен кредиттердин үлүшү төмөндөгөн (2.2.1.1-график). Кароого алынган мезгилде банк тутумунун кредит портфелинин сапаттык мүнөздөмөлөрүнүн дурус боло баштаганын эске алсак, кайтарылбай калуу тобокелдик деңгээли жол берилген чекте кармалган. Бирок, бул көрсөткүчтүн өткөн мезгилдердеги динамикасын жана кредит портфелинин 2007-жылдагы олуттуу өсүшүн эске ала турган болсок, келечекте банк тутумунун кредит портфелинин сапатынын андан ары жакшырышын болжолдоого жетиштүү негиздер жок.

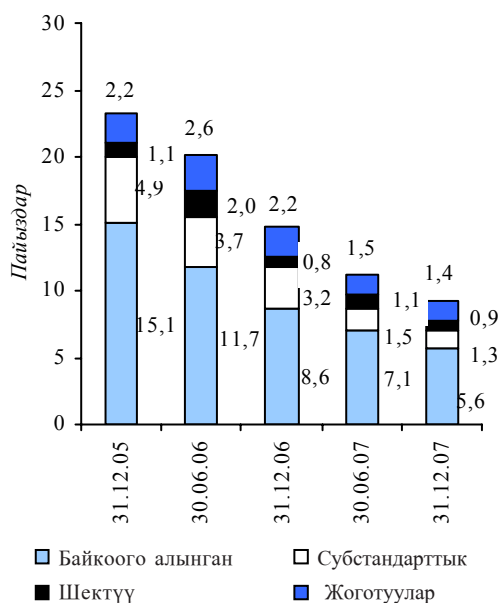
Келечекте кредиттик тобокелдиктин деңгээлинин өсүүсүнө же төмөндөөсүнө таасир этүүчү факторлордун бири катары «байкоого алынган» кредит сыпатында классификациялануучу кредиттердин көлөмүнүн

2.2.1.1-график. Банк тутумунун кредит портфелиндеги кредиттик тобокелдиктеринин деңгээлинин өзгөрүүсү

¹ Кредит портфелинин сапатын баалоо максаттарында бардык кредиттерди, кардарлардын банктын алдындагы өз милдеттенмелерин аткаруунун учурдагы мүмкүнчүлүктөрүнө жараша, алты категорияга бөлүү шарты кабыл алынган (классификациялоонун начарлоо тартибинде келтирилет): нормалдуу, канааттандырарлык, байкоого алынган, субстандарттык, шектүү жана жоготуулар. Берилген каражаттардын кайтарылышы көзкарашынан алып караганда, бир кыйла терс мүнөздөмөлөргө ээ болуучу үч акыркы категориянын кредиттерин «өздөштүрүлбөгөн» же «классификацияланган» катары эсептөө кабыл алынган. Көрсөтүлгөн алты категориянын ар бирине банк бул категорияга ылайык келүүчү, берилген кредиттердин суммасынан алынган пайыз катары аныкталуучу камды түзүүгө милдеттүү.

2.2.1.2-график. Банк тутумундагы кредит портфелин классификациялоонун өзгөрүүсү

өзгөрүүсүн кароого болот. Мындай кредиттердин салыштырма салмагы 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында төмөндөгөн болсо дагы (2.2.1.2-график), алардын жалпы кредит портфелинде салмактуу үлүшкө ээ болуусу (5,6 пайыз) уланууда.

Банктар тарабынан кредиттерди кабыл алынган классификациялоого шайкеш камдарынын көлөмү түзүлгөн. Мында классификацияланган кредиттерге карата түзүлүүчү атайын камдарынын кредиттердин мындай категориясына карата көлөмү 59,0 пайызды түзгөн, бул коммерциялык банктардын кредиттер боюнча мүмкүн болуучу жоготууларга баа берүү маселесине консервативдүү ыкма колдоно тургандыгын тастыктайт.

Банктардын классификацияланган кредиттеринин сапаты начарлаган жана камдарды кошуп эсептегенге чейинки учурда банктардын «накта» суммардык капиталынын өлчөмү бирозга төмөндөйт.

Ошентип, бүтүндөй кредиттик тобокелдик алгылыктуу денгээлде кала берүүдө, бирок, келечекте бул тобокелдикти мүнөздөөчү көрсөткүчтөрдүн өсүшүн пайда кылуучу факторлор да орун алууда.

2.2.1.3-график. «Накта» кредиттер денгээлинин өзгөрүүсү

2007-жылдын акырына карата «накта» кредит портфелинин салыштырма салмагы (классификацияланган кредиттер боюнча мүмкүн болуучу жоготууларга карата түзүлгөн атайын камдарды алып салуу менен кардарларга кредиттер боюнча ссудалык карыздардын калдыктары) ушул эле жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда 1,3 пайыздык пунктка төмөндөө менен банк тутумунун чогуу алгандагы активдеринин 48,3 пайызын түзгөн (2.2.1.3-график). «Накта» кредит портфелинин абсолюттук маанисинин өсүшүндө, бул төмөндөө банктардын активдеринин башка топторунун салыштырма салмагынын өсүүсүнүн эсебинен жүргөн.

2007-жылдын июль айында Улуттук банк тарабынан кредиттик регистр жөнүндө жобо кабыл алынып, ал 2007-жылдын октябрь айында расмий түрдө күчүнө кирген. Кредиттик регистрди түзүү республиканын банк тутумунун туруктуу иштешине жетүүгө анын натыйжалуулугун, коопсуздугун жана ишенимдүүлүгүн камсыз кылууга, ошондой эле андагы системалык кредиттик тобокелдикти төмөндөтүүгө багытталган.

2.2.2. Ликвидүүлүк тобокелдиги

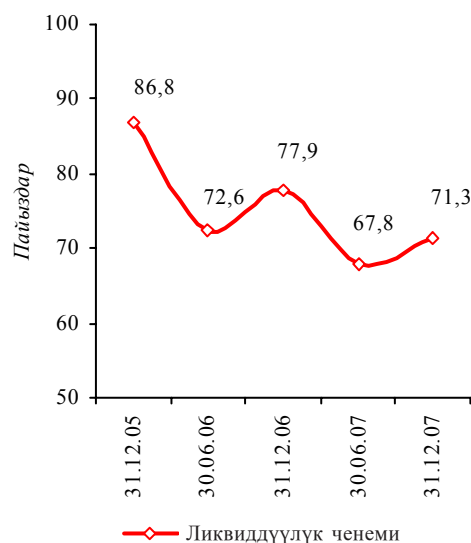
Калктын банк тутумуна ишеними банктардын өз милдеттенмелеринин убагында аткарууларына жараша болот, бул банктарда ликвидүүлүктүн жетиштүү деңгээлде болушун болжолдойт. Жөнгө салуу максаттарында ликвидүүлүк тобокелдиги күндөлүк ликвидүүлүктүн экономикалык ченеминин жардамы менен бааланат².

Ликвидүүлүктүн банк тутуму тарабынан колдоого алынуучу ченеминин иш жүзүндөгү деңгээли дагы жетиштүү түрдө жогору бойдон кала берүүдө. Банк тутуму боюнча орточо алганда 2007-жылдын акырына карата бул ченемдин эсептөө мааниси 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырындагыга салыштырганда 3,5 пайыздык пунктка көбөйүү менен 71,3 пайызды түзгөн. (2.2.2.1-график).

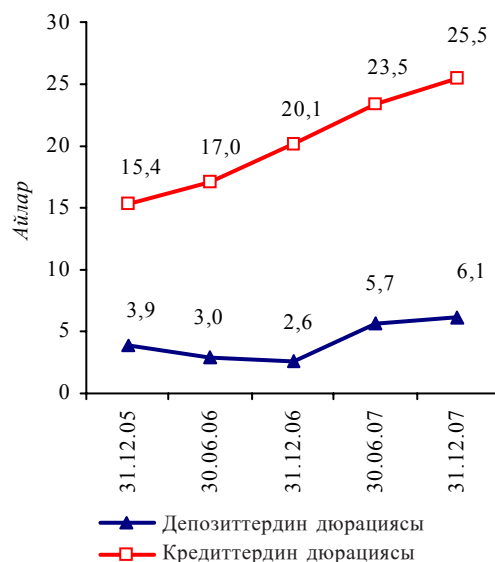
Ликвидүүлүк көрсөткүчүнүн иш жүзүндөгү маанисинин белгиленген ченемдик мааниден артуусу, бир тараптан, финансылык ортомчулуктун андан ары кеңейүүсү үчүн колдо потенциалдын бар экендигин ырастаса, экинчи тараптан, депозиттик базанын туруктуулугунун жетиштүү болбой жатышын чагылдырууда. Депозиттердин жетиштүү деңгээлде туруктуу болбой жатышын депозиттер жана кредиттер дюрациясынын өзгөрүүсү жөнүндө маалыматтар, ошондой эле, каражаттар булагынын туруктуулук коэффициентинин эсептелиши тастыктоодо³.

Кароого алынган мезгилде (2.2.2.2-график) депозиттерди тартуунун жана кредиттерди жайгаштыруунун орто мөөнөттөрүнүн ортосундагы ажырым жогору бойдон калган, бул көмүскө дезинтермедиациялык тобокелдиктер⁴ жөнүндө айтып турат, алар айрым банктарда ликвидүүлүктү мезгил аралыгы боюнча тескөө процессинде көрүнүшү мүмкүн. Бирок, кредиттердин белгилүү бир бөлүгү банктар тарабынан депозиттерден айырмаланган, башка узак мөөнөттүү булактарынын эсебинен каржылана тургандыгын эске алуу зарыл

2.2.2.1-график. Күндөлүк ликвидүүлүктүн эсептөө маанисинин өзгөрүү динамикасы

2.2.2.2-график. Банк тутумундагы кредиттердин жана депозиттердин дюрациясынын өзгөрүү динамикасы

² Күндөлүк ликвидүүлүктүн экономикалык ченеми – Улуттук банк тарабынан банктардын милдеттүү түрдө аткаруусу үчүн белгиленген ченемдердин бири, ага ылайык ликвиддүү активдер кыска мөөнөттүү милдеттенмелердин 30 пайызынан кем эмес деңгээлде болууга тийиш.

³ Финансылык каражаттар булагынын туруктуулук коэффициенти (пайыздарда) банк тутумунун депозиттеринин жалпы суммасындагы мөөнөттүү депозиттердин үлүшү менен мүнөздөлүүдө.

⁴ Дезинтермедиация - инфляциялык күтүүлөрдүн жана/же башка терс жагдайлардын күчөп кетиши шартында келишилген мөөнөттөн мурда калктын аманаттарды массалык түрдө алуу процесси.

2.2.2.3-график. Банк тутумунун ликвиддүүлүк факторлоруна баа берүү

(капитал, финансылык мекемелерден узак мөөнөттүү карыз алышуулар ж.б.). Бул факт жогоруда аталган тобокелдиктердин келип чыгуу ыктымалдыгын төмөндөтөт. Бүтүндөй алганда, узак мөөнөттүү депозиттерди тартуу үчүн Кыргыз Республикасынын «Банктык аманаттарды (депозиттерди) коргоо жөнүндө» мыйзамын кабыл алуу зарыл.

Басылманын 2.2.2.3-графикинде «накта» кредит портфелине карата депозиттик базанын катышынын динамикасына салыштырганда финансылык каражаттар булактарынын туруктуулук коэффициенти өзгөрүүсү келтирилген. Депозиттик базадагы мөөнөттүү депозиттердин үлүшүнүн жетишерлик төмөн болушу (2007-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча 33,8 пайыз), сөзсүз түрдө, бериле турган кредиттердин көлөмүнө жана мөөнөттөрүнө таасир этет жана келечекте ликвиддүүлүктү тескөө процессин таалдаштырат.

Депозиттердин жана кредиттердин катышынын динамикасы тартылуучу каражаттарды пайдалануунун натыйжалуулугу жогорулагандыгын ырастап турат.

Бүтүндөй алганда, учурда банк тутумунда милдеттенмелерди аткаруу үчүн каражаттардын жетишпей калуусунан кооптонууга негиздер жок экендигин белгилөөгө болот, ошону менен бирге, тартылган ресурстардын басымдуу көлөмү ликвиддүүлүктү мезгил аралыгы боюнча тескөө процессине, кредит портфелинин көлөмүнүн өсүшүнө жана жалпы алганда, активдердин кирешелүүлүгүнүн кыскарып кетишине терс таасир этет.

Отчеттук мезгилде финансы каражаттарынын туруктуулук коэффициенти өскөндүгү байкалган жана бул мөөнөттүү депозиттердин үлүшүнүн өсүшүнө байланыштуу болгон.

Басылманын 2.2.2.4-таблицасында 2007-жылдын акырына карата абал боюнча банктардын финансылык активдеринин жана милдеттенмелеринин төлөө мөөнөттөрү жөнүндө маалымат келтирилген. Бүтүндөй алганда, банктардын финансылык милдеттенмелеринин орду финансылык активдер менен толтурулууда, мында ажырым (активдердин милдеттенмелерден артышы) 8,8 млрд. сомду, анын ичинде кредиттер жана депозиттер боюнча - 11,3 млрд. сомду түзгөн. Ошентип, банктар өздөрүнүн финансылык милдеттенмелерин аткаруу

үчүн жетиштүү активдерге ээ. Банк тутумунун ликвиддүүлүгүнүн жетиштүү деңгээлин, ошондой эле коммерциялык банктарда өздүк капиталдын өсүшүн эске алганда, 90 күнгө чейинки мезгилдеги терс ажырым банктар тарабынан өз финансылык милдеттенмелерин аткарууларына олуттуу деле таасир тийгизе албайт.

2.2.2.4-таблица. Финансы активдерин/милдеттенмелерин төлөө мөөнөтү

(млн. сом)

Аталышы	Төлөө мөөнөтү					Бардыгы болуп
	30 күнгө чейин	31-күндөн 90 күнгө чейин	91 күндөн 180 күнгө чейин	181 күндөн 365 күнгө чейин	365 күндөн жогору	
1. Бардыгы болуп финансылык активдер	16 408,4	1 319,5	2 547,4	5 249,1	16 349,5	41 874,0
<i>анын ичинде кардарларга кредиттер жана финансылык ижара</i>	<i>510,5</i>	<i>914,5</i>	<i>1 622,3</i>	<i>4 006,6</i>	<i>13 356,3</i>	<i>20 410,2</i>
2. Бардыгы болуп финансылык милдеттенмелер	17 728,8	3 078,6	2 239,0	5 122,0	4 939,9	33 108,3
<i>анын ичинде жеке адамдардын депозиттери жана юридикалык жактардын мөөнөттүү депозиттери</i>	<i>3 160,6</i>	<i>723,4</i>	<i>1 141,5</i>	<i>2 676,1</i>	<i>1 448,8</i>	<i>9 150,3</i>
3. Бардыгы болуп ажырым	-1 320,3	-1 759,1	308,4	127,2	11 409,6	8 765,7
<i>анын ичинде кредиттер жана депозиттер боюнча ажырым</i>	<i>-2 650,2</i>	<i>191,0</i>	<i>480,9</i>	<i>1 330,6</i>	<i>11 907,5</i>	<i>11 259,9</i>

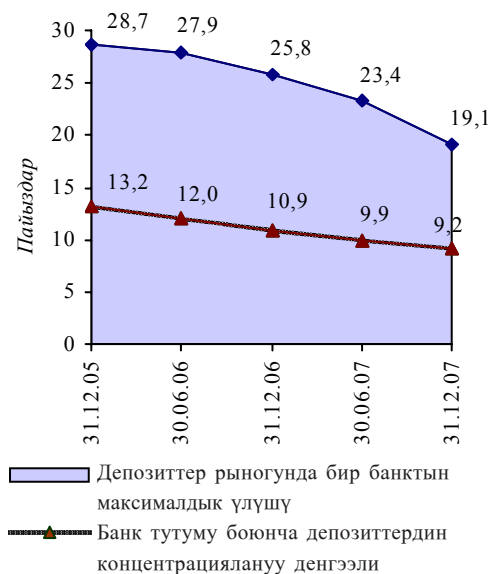
2.2.3. Концентрациялануу тобокелдиги

Депозиттердин концентрациялануу өзгөчөлүгү. 2.2.3.1-графикте көрүнүп тургандай, 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында банк тутуму боюнча депозиттердин концентрациялануусунун деңгээлинин жана депозиттер рыногунда бир банктын максималдуу үлүшүнүн деңгээлинин да төмөндөөсү уланган.

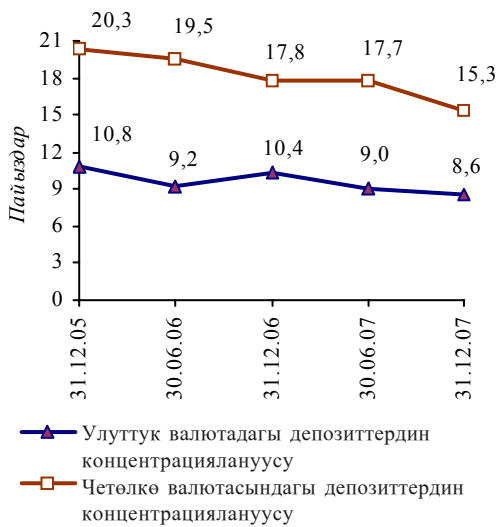
Депозиттердин валюталардын түрлөрү боюнча концентрациялануу көрсөткүчтөрү улуттук жана четөлкө валюталары боюнча дагы төмөндөгөн. Улуттук валютадагы депозиттердин концентрациялануусу 9,0 пайыздан 8,6 пайызга чейин, ал эми четөлкө валютасы боюнча 17,7 пайыздан 15,3 пайызга чейин төмөндөгөн (2.2.3.2-график).

Катышуучулар арасында депозиттер рыногунун концентрациялануусу төмөн болуп саналат (10 каты-

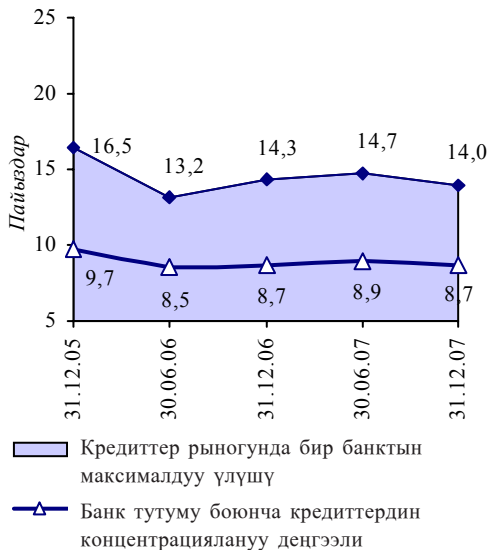
2.2.3.1-график. Депозиттердин концентрациялануусунун өзгөрүүсү

2.2.3.2-график. Депозиттердин валюталардын түрлөрү боюнча концентрациялануусу

2.2.3.3-график. Кредиттердин концентрациялануусунун өзгөрүүсү

2.2.3.4-график. Кредиттердин валюталардын түрлөрү боюнча концентрациялануусу

шуучуга чейин)⁵ жана төмөндөөгө карата тенденцияга ээ.

Банк тутумунда концентрациялануу деңгээлине «Төрт ири банктын депозиттердин топтолуу деңгээли боюнча үлүшү» - башка көрсөткүчүнүн жардамы менен баа берүү депозиттердин концентрациялануусунун 50,3 пайыздан 50,8 пайызга чейин бир аз жогорулагандыгы жөнүндө ырастап турат. Мында кароого алынган мезгил ичинде бир банк депозиттердин көлөмү боюнча өз позицияларын күчөтүү менен башка банктын ордуна, төрт ири банктын курамына кире алган.

Кредиттердин концентрациялануу өзгөчөлүгү. 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында банк тутумунун кредит портфелинин өсүүсү кредиттердин, 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырындагыга салыштырганда кредит рыногунда өзүнчө бир банктын максималдуу үлүшү боюнча сыяктуу эле, кредиттердин концентрациялануу деңгээли боюнча дагы баалануучу концентрациялануусунун төмөндөөсү менен коштолгон (2.2.3.3-график).

Кредиттердин концентрациялануу көзкарашынан «Төрт ири банктын үлүшү» көрсөткүчүн карасак, анын дагы кароого алынган мезгилде 50,4 пайыздан 47,9 пайызга чейин төмөндөгөнүн белгилөөгө болот жана мында бул төрт банктын курамы 2007-жылдын экинчи жарымында өзгөргөн эмес.

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында четөлкө валютасындагы кредиттердин концентрациялануу көрсөткүчү 11,8 пайыздан 12,3 пайызга чейин жогорулаган болсо, улуттук валютада бул көрсөткүч 13,6 пайыздан 11,6 пайызга чейин төмөндөгөн (2.2.3.4-график).

Кредиттердин экономиканын тармактары боюнча концентрациялануу тобокелдигин иликтөөгө алуунун жыйынтыгында кредиттердин концентрациялануу деңгээли, тармактын түрлөрүнө жараша, «төмөндөн» «жогоруга» чейинки чекте өзгөрүшү байкалууда. Демек, бул ар бир тармакта кредиттөө ишин жүзөгө ашырып

⁵ Концентрациялануу тобокелдигине «жогорку», «алгылыктуу» же «төмөнкү» чекте сыяктуу баа берүү концентрациялануу деңгээлинин жалпы кабыл алынган градациясына негизделген. Алып көрсөк, концентрациялануу тобокелдиги, эгерде, анын деңгээли 10 пайызга чейинкини түзсө «төмөн», 10 пайыздан 20 пайызга чейинкини түзсө «алгылыктуу», ал эми 20 пайыздан жогору болсо «жогорку» деңгээлде деп эсептелинет. Мисалы, 50 пайызга барабар болгон концентрациялануу индекси рынокко бирдей үлүштөгү 2 катышуучунун, ал эми 33 пайызда 3 катышуучунун катышуусуна эквиваленттүү.

жаткан банктардын саны бирдей үлүш менен бирден он экиге чейин экендигин билдирет.

Басылманын 2.2.3.5, 2.2.2.6-таблицаарындагы маалыматтарга негизденүү менен банктардын сооданы, курулушту кредиттөө жана ипотекалык кредиттөө жагындагы иштеринде өсүш бар экендигин белгилөөгө болот. Байланыш, айылчарбасы, социалдык кызмат көрсөтүүлөр, даярдоо жана кайра иштетүү муктаждыктарына берилген кредиттердин концентрациялануу деңгээлинин жогору болушу аталган тармактарды кредиттөө тобокелдиги да жогору экендигин ырастап турат.

2.2.3.5-таблица. Банктардын иштеринин экономиканын тармактарын кредиттөө боюнча концентрациялануусу*
(пайыздарда)

	2005-ж. 31.12.	2006-ж. 30.06.	2006-ж. 31.12.	2007-ж. 30.06.	2007-ж. 31.12.	Четтөө (пайыздык пункттарда)
Өнөржайы	17,0	20,2	23,1	20,1	22,0	1,9
Айылчарбасы	21,0	20,1	19,8	60,7	56,3	-4,4
Транспорт	32,5	15,7	23,2	27,0	22,1	-4,9
Байланыш	51,2	48,8	87,4	81,7	88,5	6,8
Соода	10,7	9,1	8,7	8,4	8,5	0,1
Даярдоо жана кайра иштетүү	27,9	55,1	58,1	45,9	37,5	-8,4
Курулуш	26,8	21,9	19,2	17,0	16,7	-0,3
Ипотека	14,7	28,4	20,2	20,4	18,2	-2,2
Үйчарбасы	21,4	16,3	14,8	15,7	13,9	-1,8
Соц. кызмат көрсөтүүлөр	30,6	12,0	27,7	24,7	44,1	19,4
Жана башкалар	14,6	18,0	11,6	13,8	14,6	0,8

*Концентрациялануу Херфиндаль индексинин негизинде аныкталат, ал банктардын тармактарды кредиттөөнүн жалпы көлөмүндөгү салыштырма салмагынын квадраттык суммасы катары эсептелинет. Концентрациялануунун 100% барабар болгон индекси рыноктун белгилүү сегментинин толук монополизациялануусун, 50% - бирдей үлүш менен 2 катышуучуну, 33% - 3 катышуучуну жана андан аркыны билдирет.

2.2.3.6-таблица. Банктардын кредит портфелинин экономиканын тармактары боюнча түзүмү*
(пайыздарда)

	2005-ж. 31.12.	2006-ж. 30.06.	2006-ж. 31.12.	2007-ж. 30.06.	2007-ж. 31.12.	Четтөө (пайыздык пункттарда)
Өнөржайы	17,3	12,7	11,0	7,7	6,8	-0,9
Айылчарбасы	2,0	3,0	3,3	13,1	12,2	-0,9
Транспорт	0,8	0,9	0,7	0,7	0,7	0,0
Байланыш	0,4	0,1	1,6	0,9	0,6	-0,3
Соода	42,9	44,7	40,9	36,8	37,9	1,1
Даярдоо жана кайра иштетүү	0,9	0,8	1,0	0,8	0,6	-0,2
Курулуш	6,0	6,1	5,8	6,1	6,8	0,7
Ипотека	7,0	8,6	14,3	14,9	15,8	0,9
Үйчарбасы	8,0	8,7	8,1	7,6	6,6	-1,0
Соц. кызмат көрсөтүүлөр	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Жана башкалар	14,5	14,3	13,2	11,3	11,9	0,6
Жыйынтыгында	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	x

Ошентип, Кыргыз Республикасынын банк тутумунда бүтүндөй алганда, улуттук валютадагы депозиттердин топтолуусу төмөн, ал эми четөлкө валютасындагы депозиттер, ошондой эле улуттук дагы жана четөлкө валютасындагы кредиттер боюнча да концентрациялануу алгылыктуу экендиги катталууда. Бүтүндөй банк тутумунда кредиттердин экономиканын тармактары боюнча концентрациялануу деңгээли, тармактарга жараша, «төмөндөн» тарта «жогоруга» чейин өзгөрүүдө. Бул рыноктун катышуучулары боюнча кредиттердин концентрациялануу көрсөткүчүнүн айрым бир жогорулагандыгы бир нече ири коммерциялык банктын үлүшүнүн өсүшүнө байланыштуу болгон. Бул активдүүлүк (1) кредиттик каражаттарга суроо-талаптын жогорулашынан, (2) тобокелдиктердин жогорку деңгээлинин сакталып жатышынан, (3) кредит рыногунда атаандаштыктын жогору деңгээлде болбогондугунан жана (4) тартылган ресурстардын наркына жана мөөнөттүүлүгүнө байланыштуу факторлордон улам пайыздык чендердин кандайдыр бир олуттуу өзгөрүүлөрү менен коштолбойт.

2.3. Капиталдын шайкештик (адекваттуулугунун) деңгээли

Банк ишине мүнөздүү болгон бардык тобокелдиктер жыйынтыгында ошол иштин финансылык натыйжасынан көрүнөт (тике чыгымдар түрүндө көрүнгөндөй эле, тиешелүү камдарды түзүүгө түрткү берген келечек чыгашалар аркылуу келечек чыгымдар ыктымалдыгынын орун алган жогорку үлүшү сыяктуу) жана банктын өздүк каражаттарынын – анын капиталынын өлчөмүнө таасир этет. Ошондуктан капиталдын өлчөмү банктын тышкы жана ички чөйрөдө учурдагы жана келечектеги терс өзгөрүүлөргө карата туруктуулугун мүнөздөйт.

Банктын финансылык абалына иликтөөлөрдү жүргүзүүдө анын ишенимдүүлүгүнүн негизги мүнөздөмөсү болуп, банктын капиталынын өлчөмүнүн жүзөгө ашырылуучу операциялардын масштабына жана мүнөзүнө шайкештиги (капиталдын шайкештиги коэффициентин) саналат. Жетиштүү капитал өзүнчө бир «коопсуздук баштыкчасын» түзөт, ал банкка төлөөгө жөндөмдүү болушуна жана калктын ага болгон ишенимин колдоого мүмкүндүк берет. Ушуга байланыштуу, банктын капиталдаштыруу жагындагы саясаты капиталдын ушундай деңгээлин колдоого багытталууга тийиш, ал эми анын бул же тигил банктык тобокелдиктердин келип чыгуусунан улам мүмкүн болуучу жоготуулардын ордун жабууга жетиштүү болгону дурус.

Капиталдын шайкештик ченеминин минималдуу маанисинин 12,0 пайыз деңгээлинде белгиленишинде, банк тутуму боюнча орточо алганда бул көрсөткүч жетиштүү жогору бойдон калууда жана 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча 30,8 пайызды түзөт (2.3.1-график). Кароого алынган мезгилде активдердин тобокелдиги боюнча салмактанып алынган өсүшүнө (12,8 пайыз) салыштырганда, банк тутумунун «накта» суммардык капиталынын жогорку өсүш арымы (31,0 пайыз) капиталдын шайкештигинин көрсөткүчүнүн жогорулоосунун негизги фактору болгон. Мында капиталдын шайкештигинин иш жүзүндөгү деңгээли (30,8 пайыз) бүтүндөй банк тутумунун ишинде тобокелдиктин жол берилген деңгээлин жогорулатпай эле, тобокелдүү жана кирешелүү активдердин көлөмүн

2.3.1-график. Банк тутумунун капиталынын шайкештик көрсөткүчтөрүнүн өзгөрүүсү

эки эседен көбүрөөккө кошумча көбөйтүүгө мүмкүндүк берет.

Жогоруда белгиленип өткөндөр банк тутумунун учурда терс жагдайдагы соккуларга салыштырмалуу туруштук бере ала тургандыгын көрсөтүүдө. Мындан тышкары, банк тутумунда келечекте финансылык ортомчулук деңгээлин жана иш натыйжалуулугун арттыруу үчүн потенциал бар деп айтууга болот.

2.4. Финансылык натыйжалар

Алынган пайдалардын активдердин орто деңгээлине карата катышы катары аныкталуучу активдердин кирешелүүлүк коэффициенти, ошондой эле Биринчи деңгээлдеги капиталдын орточо өлчөмүнө карата алынган пайданын катышы катары аныкталуучу салынган капиталга карата кирешелүүлүк банк ишинин кирешелүүлүгүнүн негизги көрсөткүчү болуп саналат.

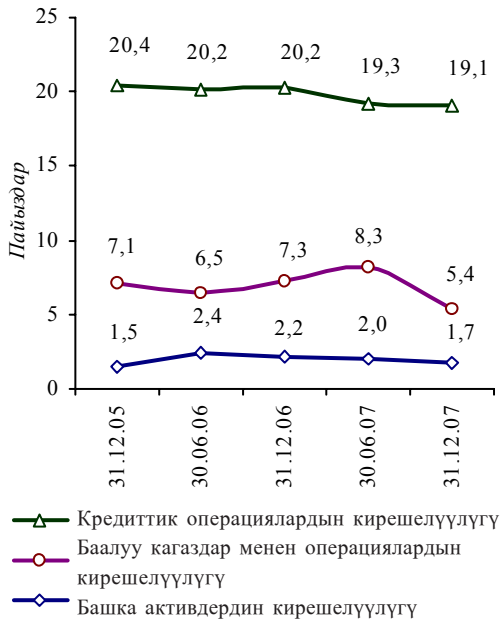
Кыргыз Республикасынын банк тутумунда 2007-жылдын экинчи жырым жылдык жыйынтыгында активдердин кирешелүүлүгү (ROA) жылдык эсептөөдө 4,3 пайызды (2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча - 4,0 пайыз), ал эми салынган капиталга кирешелүүлүк (ROE) жылдык эсептөөдө 26,2 пайызды түзгөн (2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча – 24,3 пайыз).

Активдердин орточо маанисине карата банк тутумунун кирешелүүлүгүнүн негизги көрсөткүчтөрүн иликтөөгө алууда накта пайыздык кирешенин (8,2 пайыздан 7,4 пайызга чейин) төмөндөөсү байкалган, ал пайыздык чыгашаларга салыштырганда, пайыздык кирешелердин абдан эле төмөндөөсүнөн улам болгон. (2.4.1-таблица).

2.4.1-таблица. Банк тутумунун кирешелүүлүгүнүн негизги көрсөткүчтөрү (пайыздарда)

	2005.31.12	2006 31.12	2007.30.06	2007. 31.12
Бардыгы болуп пайыздык кирешелер	10,3	10,9	11,8	10,7
Бардыгы болуп пайыздык чыгашалар	2,6	3,0	3,5	3,3
Накта пайыздык киреше	7,6	7,9	8,2	7,4
РППУга чегерүүлөр (кредиттер боюнча)	1,4	1,2	0,9	0,5
РППУга чегерүүлөрдөн кийин накта пайыздык киреше	6,2	6,8	7,3	6,9
Бардыгы болуп пайыздык эмес кирешелер	6,7	9,8	8,5	10,3
Бардыгы болуп пайыздык эмес чыгашалар	0,6	3,6	3,0	5,1
Бардык башка операциялык жана административдик чыгашалар	8,6	8,8	8,1	7,3
РППУга чегерүүлөр (башка активдер б-ча)	0,1	0,3	-0,1	0,0
Салыкка чейинки таза киреше (чыгым)	3,6	3,9	4,7	4,8
Пайдадан салык	0,6	0,4	0,4	0,4
Накта пайда (чыгым)	2,9	3,5	4,3	4,3
Бир мезгил ичинде активдердин орточо мааниси (млрд. сом)	13,2	18,2	26,5	35,8

2.4.2-график. Операциялардын айрым түрлөрүнүн кирешелүүлүк көрсөткүчтөрү

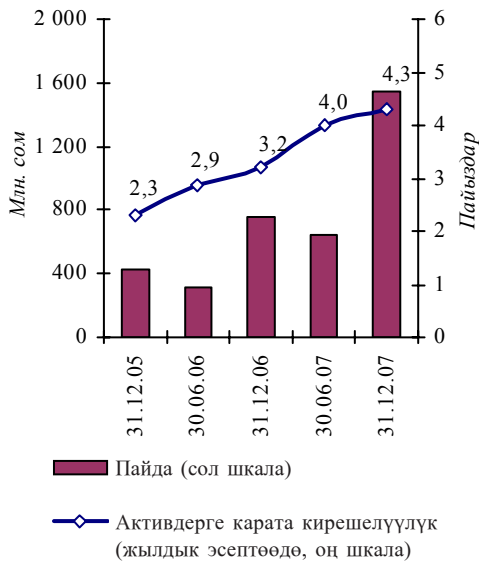
Коммерциялык банктардын пайыздык эмес кирешелерин жана чыгашаларын кароого алууда пайыздык эмес кирешелердин активдердин орто деңгээлине карата (8,5 пайыздан 10,3 пайызга чейин) жана жана пайыздык эмес чыгашалардын (3,0 пайыздан 5,1 пайызга чейин) көбөйгөндүгү катталууда. Банктардын операциялык жана административдик деңгээлинин (0,8 пайыздык пунктка) төмөндөөсү кароого алынган мезгилде активдердин кирешелүүлүгүнүн жалпы көрсөткөчүнүн көбөйүү факторлорунун бири болуп саналат.

Кредит портфелинин, кредиттер боюнча пайыздык кирешенин ссудалык карыздардын калдыктарынын орто маанисине карата катышы катары аныкталуучу кирешелүүлүгү 0,2 пайыздык пунктка төмөндөп, 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгынын акырына карата 19,1 пайызды түзгөн (2.4.2-график).

Пайдадан салык боюнча чегерүүлөрдүн 0,4 пайыз өлчөмүндөгү мурдагы деңгээли сакталып калган жана ошентип, накта пайда 4,3 пайызга ээ болгон.

Банк тутумунун накта пайдасы 2007-жылдын жыйынтыгы боюнча абсолюттук мааниде 1,54 млрд. сомду, ал эми 2006-жыл жыйынтыгында – 753,7 млн. сомду түзгөн (2.4.3-график).

2.4.3-график. Активдердин кирешелүүлүгүнүн өзгөрүүсү

2007-жылдын акырына карата активдердин кызматкерлердин санына карата катышы 5,5 млн. сомду түзгөн (2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырына карата -5,3 млн. сом). Бул активдердин 16,3 пайыздагы салыштырмалуу кыйла өсүш арымына байланыштуу, ошол эле учурда кызматкерлер саны 12,9 пайызга көбөйгөн.

Демек, банк ишинин кирешелүүлүк көрсөткүчтөрү, бүтүндөй алганда, банк тутумунун, кошумча инвестициялоо көз карашынан, алгылыктуулук дараметинин позитивдүү динамикасы жана өсүшү жөнүндө айгинелейт. Мында капиталдын шайкештиги ченеминин орточо маанисинин жогорку деңгээли банктардын активдүү операцияларын кошумча кеңейтүү мүмкүнчүлүгү жөнүндө айтып турат. Экинчи жактан алганда, активдерди пайдалануу натыйжалуулугу аз кирешелүү активдердин үлүшүнүн төмөндөөсү шартында олуттуу жогорулашы мүмкүн.

2.5. Финансылык ортомчулуктун көрсөткүчтөрү

Банк секторунун финансылык ресурстарды топтоп жана аларды андан ары экономика тармактарына кайра бөлүштүрүүчү финансылык ортомчу катары ролу анын өнүгүү жана натыйжалуу иштөө деңгээлинен тике көзкаранды.

2007-жылдын акырына карата депозиттердин көлөмүнүн¹ ИДПнын өлчөмүнө карата² катышы 16,3 пайызды түзгөн (2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча 16,2 пайыз, 2.5.1-график).

Бул көрсөткүчтүн бир аз көбөйүүсү кароого алынып жаткан мезгилдеги депозиттердин (16,7 пайыз) жана ИДПнын (16,2 пайыз) дээрлик бирдей өсүш арымдары менен шартталган.

Кароого алынган мезгилде кредит портфелинин өсүшү уланган. Мында депозиттердин көлөмүнүн өсүш арымы (16,7 пайыз) кредиттердин көлөмүнүн (13,2 пайыз) өсүш арымынан озот.

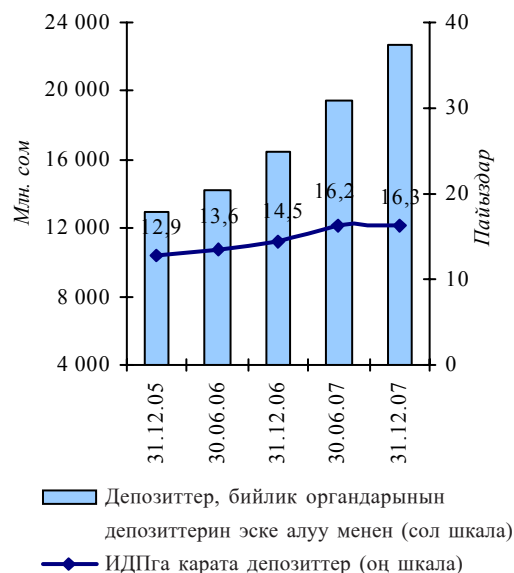
Кардарларга берилген кредиттердин жалпы көлөмүнүн ИДПнын көлөмүнө карата катышы 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырындагыга салыштырганда 0,4 пайыздык пунктка төмөндөө менен 14,9 пайызды түзгөн (2.5.2-график).

2007-жылдын акырына карата берилген кредиттердин көлөмү 20,8 млрд. сомду түзгөн, бул 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгынын акырында берилген кредиттердин көлөмүнө караганда 13,3 пайызга көп.

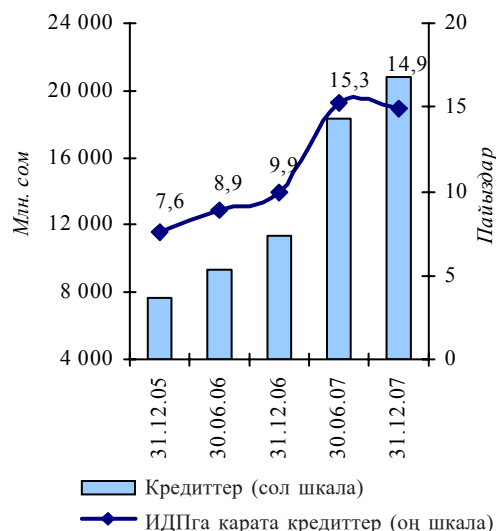
Кардарларга кредиттердин түзүмүндө кредиттөөнүн кыйла өсүшү курулуш тармактарында (26,2 пайыз), ипотекалык кредиттөөдө (20,0 пайыз), соодада (15,5 пайыз) катталган. Айылчарбасын кредиттөөнүн көлөмүнүн өсүшү 5,6 пайызды түзгөн.

Кредиттер боюнча ссудалык карыздардын депозиттердин көлөмүнө карата катышы 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы 94,1 пайызга караганда 91,2 пайызды түзүп, бул кредиттердин өсүшүнөн арт-

2.5.1-график. Депозиттердин көлөмүнүн динамикасы жана депозиттердин ИДПга карата катышы

2.5.2-график. Кредиттердин көлөмүнүн динамикасы жана кредиттердин ИДПга карата катышы

¹ Бул бөлүктө депозиттер катары ишканалардын жана калктын депозиттерин, ошондой эле Кыргыз Республикасынын бийлик органдарынын депозиттерин жана кредиттерин түшүнүүгө болот.

² Эсепке акыркы 12 ай ичиндеги иш жүзүндөгү ИДП боюнча маалыматтар алынат.

кан депозиттердин өсүшүнө байланыштуу болгон (2.5.3-график).

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында улуттук валютада жаңыдан берилген кредиттер боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чен 23,8 пайызды түзгөн (2007-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда 1,1 пайыздык пунктка жогорулаган). Четөлкө валютасында жаңыдан берилген кредиттер боюнча пайыздык чен 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында 18,6 пайызды түзүү менен 0,2 пайыздык пунктка көбөйгөн.

Жогоруда келтирилген көрсөткүчтөрдүн динамикасы банк тутумунун кирешелүүлүгүнүн андан ары жогорулай тургандыгы, ошондой эле тутумдун пайыздык чендердин өзгөрүү тобокелдигинен салыштырмалуу корголгондугу жөнүндө айгинелеп турат.

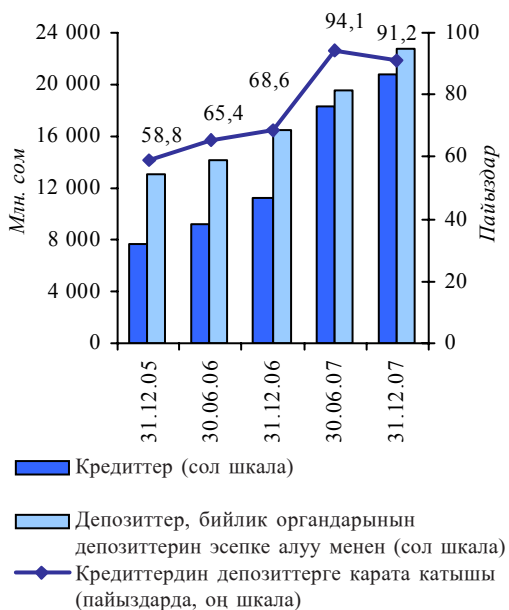
Кыргыз Республикасында кредиттер жана депозиттер боюнча пайыздык чендердин жогорку деңгээлде сакталып калган спрэди төмөндөгү факторлордун таасиринен шартталган:

- финансылык ортомчулук көрсөткүчтөрү төмөн болуп жаткан шартта кредиттик каражаттарга сууроо-талаптын жогору болушу (кредиттердин ИДПга карата катышы);
- тобокелдиктердин жогорку деңгээлде сакталып калышы;
- тартылган ресурстардын төмөн наркы;
- кредит рыногунда атаандаштыктын жогорку деңгээлде болбой жатышы.

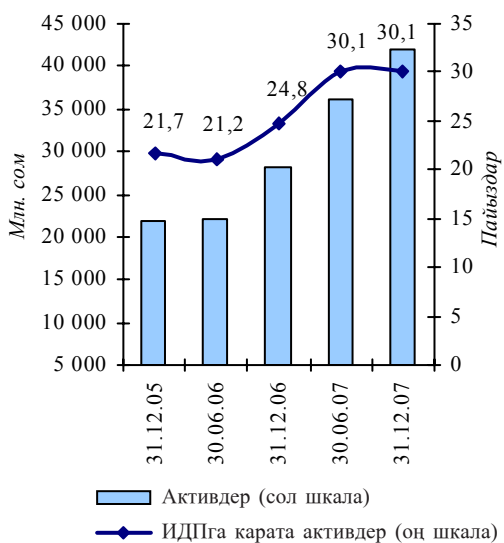
Финансылык ортомчулук деңгээли көзкарашынан алып караганда, суммардык активдердин ИДПга карата катышынын көрсөткүчүнүн өсүшүн белгилөөгө болот (2.5.4-график). Алып көрсөк, бул катыш 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгынын жыйынтыгы боюнча жана 2007-жылдын 1-жарым жылдыгынын акырына карата да 30,1 пайызды түзгөн.

Акыркы бир нече жыл аралыгындагы туруктуу өсүшкө карабастан, финансылык ортомчулуктун айрым көрсөткүчтөрү салыштырмалуу төмөнкү мааниге ээ жана банк тутумун андан ары өнүктүрүү жана анын ишинин натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн потенциал калууда.

2.5.3-график. Кредиттердин депозиттерге карата катышынын динамикасы

2.5.4-график. Активдердин көлөмүнүн динамикасы жана активдердин ИДПга карата катышы

Банктык тобокелдиктерге баа берүү, тышкы таасирлерден мүмкүн болуучу эпкинди эсепке албаганда, банк тутумунда кыска мөөнөт ичинде жагдайдын олуттуу өзгөрүүсү байкалбай тургандыгын көрсөтүүдө. Мында банк тутумунун ишинин негизги көрсөткүчтөрүнүн өсүш арымынын кыска мөөнөттөгү басандоосу күтүлүүдө.

III. БАНКТЫК ЭМЕС ФИНАНСЫ-КРЕДИТ МЕКЕМЕЛЕРИ

3.1. Банктык эмес финансы-кредит мекемелери системасынын абалы

Банктык эмес финансы-кредит мекемелери системасы (БЭФКМ) өзүнө иши Улуттук банк тарабынан жөнгө салынуучу жана көзөмөлдөнүүчү төмөнкү мекемелерди камтыйт:

- Кредиттик союздарды колдоо жана өнүктүрүү боюнча Финансы компаниясын (Финансы компаниясы);
- кредиттик союздарды (КС);
- микрофинансылык компанияларды (МФК), микрокредиттик компанияларды (МКК), жана микрокредиттик агенттиктерди (МКА) камтуучу микрофинансылык уюмдарды (МФУ);
- ломбарддарды;
- алмашуу бюролорун.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин саны жыл сайын өсүп жаткандыгы байкалууда (3.1.1-таблица).

3.1.1-таблица. Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин санынын динамикасы

Аталышы	2003	2004	2005	2006	2007
КАФК (Айыл Банк) ¹	1	1	1	1	-
Финансы компаниясы	1	1	1	1	1
Микрофинансылык уюмдар	72	104	136	168	233
Кредиттик союздар	303	305	320	305	272
Ломбарддар	108	116	140	148	181
Алмашуу бюролору	261	266	260	263	318

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин санынын өсүшү алар тарабынан жүзөгө ашырылып жаткан кызмат көрсөтүүлөргө муктаждык бар экендигин жана мамлекет тарабынан сунушталып жаткан регулятивдик чектин алгылыктуулугун көрсөтөт.

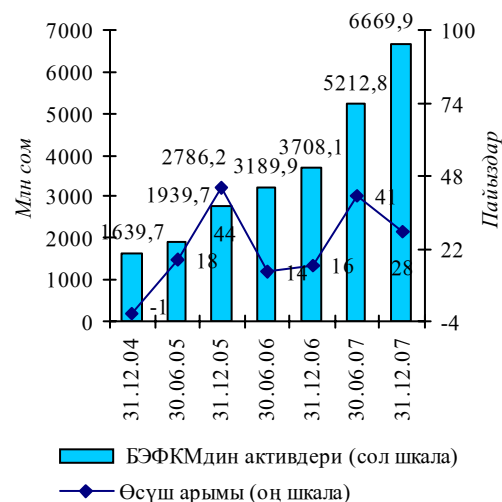
¹ «КАФК» ААКсы 2006-жылдын 27-декабрында «Айыл банк» ААКсына кайра өзгөртүлүп түзүлгөндүктөн, коммерциялык банктар тутумуна камтылат.

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгы үчүн берилген регулятивдик отчетко ылайык, БЭФКМдин чогуу алгандагы активдеринин өсүшү 28 пайызды түзүп (3.1.1-график), 2007-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча алардын көлөмү 6 669,9 млн. сомду² түзгөн. Мында БЭФКМдин өздүк капиталынын өсүшү 21 пайызды, ал эми чогуу алгандагы милдеттенмелери 23 пайызды түзгөн.

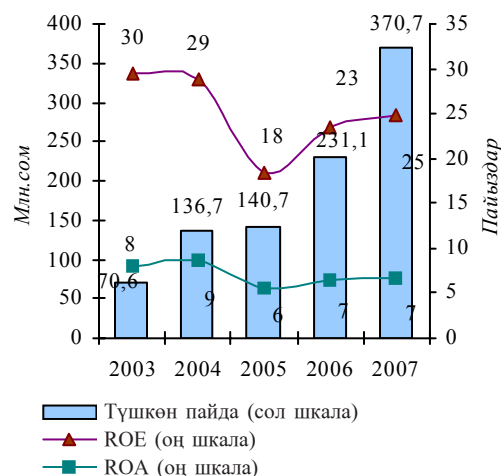
Кароого алынып жаткан мезгилде БЭФКМ системасында чогуу алгандагы пайда 2006-жылдагыга салыштырганда 60,4 пайызга (же 139,6 млн. сомго) өсүү менен 370,7 млн. сомду түзгөн. Бул негизинен БЭФКМдин негизги киреше алып келүүчү активдеринин – кредит портфелинин көлөмүнүн көбөйүүсүнө байланыштуу болгон.

Мында капиталдын кирешелүүлүгү (ROE) көрсөткүчтөрүнүн айрым бир өсүшү байкалууда (3.1.2-график).

3.1.1-график. БЭФКМдин чогуу алгандагы активдеринин динамикасы

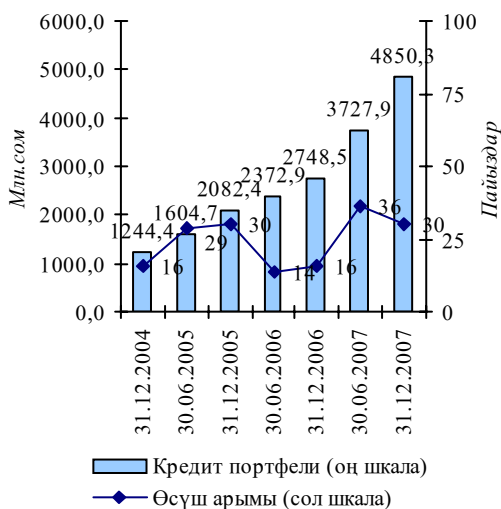
3.1.2-график. БЭФКМдин ROA жана ROE көрсөткүчтөрүнүн динамикасы

² Бул жерде жана андан ары БЭФКМдин активдери жана кредит портфели Финансы компаниясын эске албастан көрсөтүлөт, анткени анын кредит портфели КСдын активдеринде буга чейин эле камтылган.

3.2. Кредит портфелинин түзүмү жана динамикасы

3.2.1-график. Банктык эмес финансы-кредиттик мекемелердин кредит портфелинин динамикасы

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин ишинин негизги багыты болуп кредиттөө саналат.

БЭФКМдин кредит портфели акыркы жылдарда өсүүгө ык койгон туруктуу тенденцияга ээ болууда (3.2.1-график).

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы кредит портфели 1122,4 млн. сомго же 30,1 пайызга көбөйүп, 4 850,3 млн. сомду түзгөн.

Кароого алынган мезгилде банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы активдериндеги кредит портфелинин үлүшү 2007-жылдын 30-июнуна карата абал боюнча 71,5 пайыздан 2007-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча 72,7 пайызга чейин көбөйгөн.

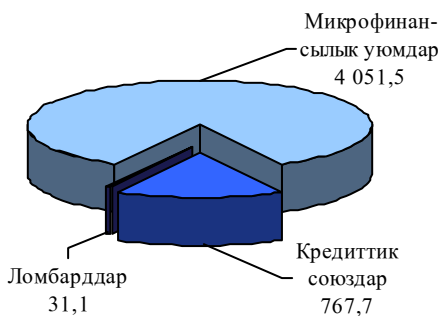
Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредит портфелинин көлөмүнүн өсүшү карыз алуучулардын санынын 69 847 адамга же 67,4 пайызга, 173 521 адамга чейин өсүшү менен да коштолгон (2007-жылдын 30-июнуна карата – 103 674 адам).

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин чогуу алгандагы кредит портфелинин түзүмүндө (3.2.2-график) 83,5 пайыз микрофинансылык уюмдардын кредиттерине; 0,6 пайыз ломбарддардын кредиттерине жана 15,8 пайыз – кредиттик союздардын кредиттерине туура келет.

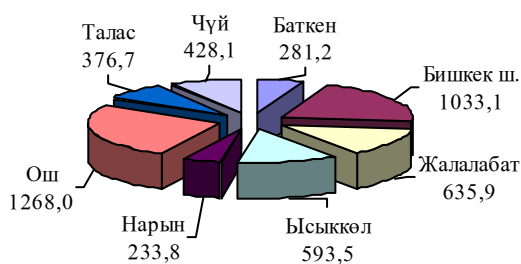
БЭФКМдин кредит портфелинин көлөмүнүн областтар жана региондор боюнча динамикасы банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин артыкчылык берүүлөрүнүн туруктуу экендигин чагылдырат. Алып көрсөк, областтар боюнча (3.2.3-график) кредит портфелинин негизги үлүшү Ош областына жана Бишкек шаарына туура келет.

Бүтүндөй алганда, регионалдык жигердүүлүк өлкөнүн түштүгүндө жана борборунда абдан жогору, анткени бул калктын өтө тыгыз жайгашуусу, ошондой эле анын айылчарба жана соода тармактарында экономикалык аракетинин күчтүү экендигине байланыштуу.

3.2.2-график. БЭФКМдин түрлөрү боюнча чогуу алгандагы кредит портфели (млн. сом)

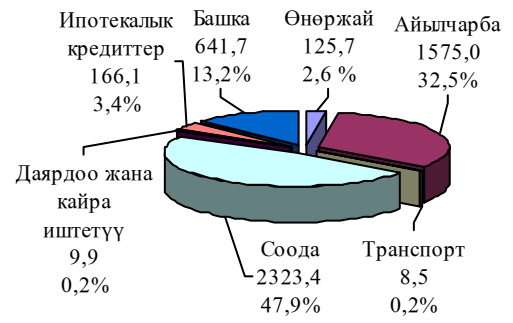

3.2.3-график. БЭФКМдин областтар боюнча чогуу алгандагы кредит портфели (млн. сом)

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредиттеринин кыйла чоң көлөмү – 47,9 пайызы соодага жана –32,5 пайызы айылчарбасына жумшалган (3.2.4-график).

3.2.4-график. БЭФКМдин экономика секторлору боюнча чогуу алгандагы кредит портфели

3.3. Негизги тобокелдиктер

БЭФКМдин кредит порфели, негизинен, соода тармагына жана айылчарбасына, ошондой эле ага байланыштуу жана айыл жерлеринде жүргүзүлүп жаткан бизнес иштерине топтолгон. Бул тармакты кредиттөө аба ырайынын катаалдыгы жана элет калкынын кирешелеринин салыштырмалуу түрдөгү жогору болбогондугу себебинен жогорку тобокелдикке байланыштуу.

Айылчарбасын кредиттөөнүн үлүшүнүн сезондук төмөндөөсү байкалып, ал 34,0 пайыздан 32,5 пайызга чейин азайган.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредиттери боюнча пайыздык чендер жетишерлик жогору бойдон калууда, бул калк тараптан кредиттин дал ушул түрүнө карата суроо-талаптын жогорулашы сакталып жаткандыгына, ошондой эле банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин орун алып калган жогорку тобокелдиктердин ордун жабууга аракеттенгендиктерине байланыштуу. Мындай болуп жаткан учурда деле, пайыздык чендердин айрым бир төмөндөөсү да катталууда.

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредиттери боюнча орточо пайыздык чен кароого алынган мезгилде төмөнкүдөй түзүлгөн: Финансы компаниясы -14,3 пайыз (2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 14,6 пайыз) МФУ -32,9 пайыз (2007-жылдын биринчи жарым жылдыгында 34,0 пайыз); КС -25,8 пайыз (2007-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы 24,8 пайызга караганда) жана ломбарддарда -167,9 пайыз (2007-жылдын биринчи жарым жылдыгындагы 131,4 пайызга караганда).

IV. ТӨЛӨМ СИСТЕМАСЫ

4.1. Банктык продуктылар, тарифтер жана кызмат көрсөтүүлөр

Учурда атаандаштыктын өсүп жатышы банктарды кардарларга кызмат көрсөтүүдө өз чыгашаларын кыскартуу, ассортиментти көбөйтүү, сапатын жогорулатуу жолдорун таап иштөөгө мажбурлоодо. Ушуга байланыштуу Кыргыз Республикасында банктык кызмат көрсөтүүлөр рыногу жигердүүлүк менен түптөлүүдө жана коммерциялык банктар калкка жана уюмдарга банктык кызмат көрсөтүүлөрдүн кеңири чөйрөсүн сунуштап жатышат.

Банктык кызмат көрсөтүүлөр рыногунда тарифтер рынок конъюнктурасын эске алуу менен ар бир банктын ички стратегиясына ылайык белгиленет.

Банктар бирдей эле кызмат көрсөтүүлөргө төлөмдү кармап калууга ар кандай ыкмаларды колдонуп келишет:

- бир операцияны жүргүзүү үчүн катталган тариф;
- операциянын же эсептеги калдыктардын суммасына жараша белгиленүүчү тарифтер;
- жүргүзүлгөн операциялардын санына жана суммасына карабастан, төлөмдү алдынала төлөө;
- келишимге ылайык.

Бүтүндөй алганда, коммерциялык банктарда кызмат көрсөтүүлөрдүн айрым түрлөрүнө баалардын диапозону ар кандай экендигине карабастан, банктар тарабынан сунушталуучу кызмат көрсөтүүлөргө тарифтер жалпысынан бирдей эле деп айтууга болот.

Бүгүнкү күндө эсептешүү-кассалык тейлөө, документардык операциялар, баалуу кагаздар менен операциялар, кредиттерди берүү операциялары, төлөм карттарын тейлөө кеңири белгилүү болуп саналат.

Коммерциялык банктар эсептешүү-кассалык тейлөөдө заманга шайкеш келген банктык технологияларды пайдалануу менен, көбүнесе, эсепти акысыз ачуу операциясын сунуштап келишет. Юридикалык жактар жана жеке адамдар үчүн улуттук жана четөлкө валютасында акысыз негизде кызмат көрсөтүп жатышкан коммерциялык банктардын саны да өсүп жатат. Эгерде,

1-таблица. Акча которуулар системасын тейлеген банктардын тизмеси

Акча которуулар системасы	Коммерциялык банктын аталышы
Western Union	1."Бакай Банк" ААК 2."Доскредобанк" ААК 3.ИБ "Ысыккөл" ААК 4."ИНЭКСИМБАНК" ЖАК 5."Кыргызстан Казкоммерцбанк" ААК 6."Кыргыз инвестициялык кредит банк" ЖАК 7."Кыргызкредитбанк" ААК 8."Кыргызөнөржайкурулушбанк" ААК 9.АКБ "Кыргызстан" ААК 10.АКБ "Толубай" ЖАК 11."Экобанк" ААК 12."АТФБанк -Кыргызстан" ААК
Money Gram	1.«Эсептешүү-Сактык компаниясы» ААК
Contact	1.РК "Аманбанк" ААК 2."Азия Банкы" ЖАК 3."Доскредобанк" ААК 4.ИБ "Ысыккөл" ААК 5."ИНЭКСИМБАНК" ЖАК 6."Халык Банк Кыргызстан" ААК 7.АКБ "Кыргызстан" ААК 8."Кыргызөнөржайкурулушбанк" ААК 9."АТФБанк -Кыргызстан" ААК 10."КАБ ФинансКредитбанк" ААК
Анелик	1."АзияУниверсалБанк" ААК 2.РК "Аманбанк" ААК 3.ИБ "Ысыккөл" ААК 4."ИНЭКСИМБАНК" ЖАК 5."Кыргызкредитбанк" ААК 6."Кыргызөнөржайкурулушбанк" ААК 7.АКБ "Кыргызстан" ААК 8."Экобанк" ААК 9."КАБ ФинансКредитбанк" ААК

1-таблицанын уландысы

VIP Money transfer	1."АзияУниверсалБанк" ААК 2.РК "Аманбанк" ААК 3."Доскредобанк" ААК 4."ИНЭКСИМБАНК" ЖАК 5.ИБ "Ысыккөл" ААК
Migom	1.РК "Аманбанк" ААК 2."Азия Банкы" ЖАК 3."Демир Кыргыз Интернэшнл банк" ЖАК 4."ИНЭКСИМБАНК" ЖАК 5.ИБ "Ысыккөл" ААК 6."Экобанк" ААК
Страна Экспресс	1.«Эсептешүү-Сактык компаниясы» ААК
Быстрая почта	1. "Кыргызкредитбанк" АКБ 2. "Эсептешүү-Сактык компаниясы" ААК
UNIstream	1. РК "Аманбанк" ААК 2."Азия Банкы" ЖАК 3."Доскредобанк" ААК 4."ИНЭКСИМБАНК" ЖАК 5."Халык Банк Кыргызстан" ААК 6. "Кыргызкредитбанк" ААК 7. АКБ "Кыргызстан" ААК 8. "Кыргызөнөржайкурулушбанк" ААК 9. АКБ "Толубай" ЖАК 10. "Экобанк" ААК 11. "АТФБанк -Кыргызстан" ААК 12. "КАБ ФинансКредитбанк" ААК
Xpress Money	1.РК «Аманбанк» ААК
Inter Express	1."Доскредобанк" ААК 2. АКБ "Кыргызстан" ААК 3. "ИНЭКСИМБАНК" ЖАК
STB-express	1.«Экобанк»ААК
Travelex	1.«Экобанк»ААК
Близко	1.РК «Аманбанк» ААК
Лидер	1.РК "Аманбанк" ААК 2. "Кыргызкредитбанк" ААК 3. "АТФБанк -Кыргызстан" ААК
Аллюр	1.«Экобанк» ААК

2006-жылдын экинчи жарым жылдыгында 11 банк кардарларга эсепти акысыз ачкан болсо, бул жылдын тиешелүү мезгилинде - 12 банк ачкан. Калган банктар улуттук валютада эсеп ачууга 100 сомдон 1000 сомго чейин, ал эми четөлкө валютасында ачылган эсеп үчүн 100 сомдон 2000 сомго чейинки чекте төлөм акы кармап калышууда.

Мындан тышкары, коммерциялык банктар комиссиядук сыйакылар үчүн кардарлардын тапшырмалары боюнча төмөнкүдөй операцияларды жүргүзүшөт:

- инкассалык, аккредитивдик жана которуу операцияларын;
- банктык акцепти жана карыздык милдеттенмелер боюнча авалды (аваль- вексель боюнча тапшырма) сунуштоо;
- кардарлардын тапшырмасы боюнча баалуу кагаздарды, валюталарды, кымбат баалуу металлдарды сатып алуу-сатуу;
- акция жана облигацияларды жайгаштырууда ортомчулук;
- инкассация боюнча кызмат көрсөтүүлөр;
- бухгалтердик тейлөө, консультацияларды берүү жана кредиттик карточкалар боюнча кызмат көрсөтүүлөр.

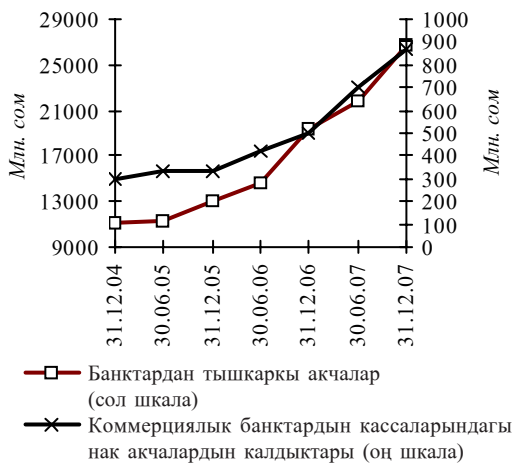
Кароого алынган мезгил ичинде банктык гарантияны берүү үчүн эң жогорку комиссиядук төлөмдөр 8 пайызды түзгөн. Мындай кызмат көрсөтүү наркы гарантияны камсыз кылууга жараша болот. Мисалы, банктардын биринде акча каражаттар же ликвиддүү баалуу кагаздар түрүндөгү депозит менен камсыз болгон гарантияларды берүүдө 6 айга чейинки (кошо алганда) ар бир мезгил үчүн гарантиянын суммасынан 0,3 пайыз, минимум 2500 сом кармалат. Эгерде гарантия күрөөнүн башка түрү менен камсыз болсо суммадан 7 пайызга чейин, минимум 100 АКШ доллары (тастыктоочу банктын комиссиясын кошпогондо).

Калк арасында «Банк эсебин ачуусуз акча которуу» кызмат көрсөтүүсүнө суроо талап жогору. Дүйнөнүн дээрлик кайсы өлкөсүнө болбосун юридикалык жактар жана жеке адамдар үчүн акчаны эсеп ачпай эле тез жана коопсуз которуу иши системанын негизги артыкчылыгы болуп саналат (1-таблица). Акча которуулар системасынын тарифтери ошол эле системанын түрүнө жараша белгиленип, суммадан 1,5-4,3%га жакынды түзөт.

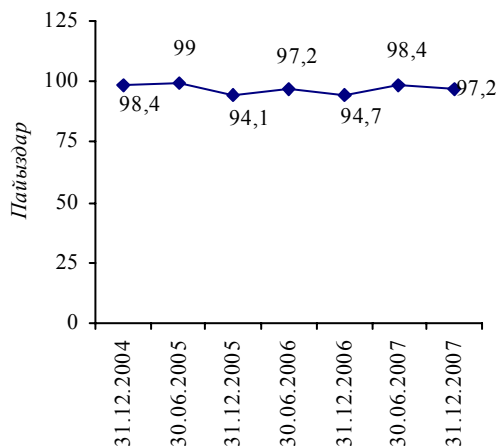
Акыркы учурда обочолонгон банкинг - интернет-банкнинг системасы бир кыйла динамикалуу өнүгүүдө. Интернет-банкнинг кызмат көрсөтүүлөрүнүн классикалык топтому кардардын эсеби боюнча кызмат көрсөтүүлөрдүн дээрлик толук тоptomун – кайсы болбосун нак эмес төлөмдөрдү, валюталарды сатып алууну, сатууну, коммуналдык кызмат көрсөтүүлөргө төлөмдү, мобилдик жана кадимки байланыш операторлорунун эсептерин, өз эсептеринин абалына көз салуу мүмкүнчүлүгүн камтыйт. Мында пайдалануудагы ыңгайлуулук жана жеке убакытты кыйла үнөмдөп алуу мүмкүнчүлүгү адамдарды кайдыгер калтырбайт. Интернет-банкнинг системасына туташуу наркы пайдалануу мүмкүнчүлүгүн уюштуруу ишине жараша болот.

4.2. Нак жана нақ эмес акча жүгүртүүлөр

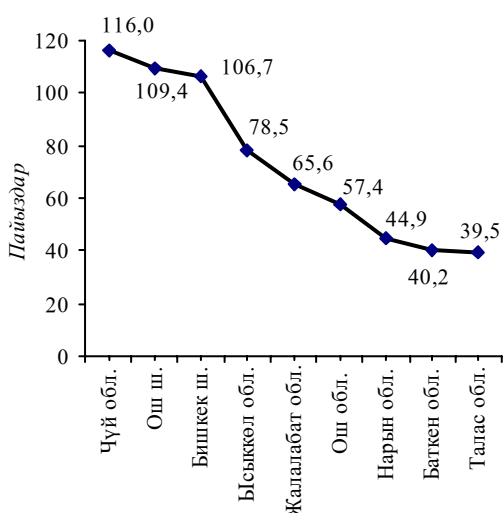
4.2.1-график. Жүгүртүүдөгү акчалардын динамикасы

4.2.2-график. Нак акчалардын кайтарымдуулук көрсөткүчү

4.2.3-график. Нак акчалардын областтар боюнча кайтарымдуулук көрсөткүчү

2007-жылдын 31-декабрына карата жүгүртүүдөгү акчалардын жалпы суммасы 27 561,9 млн. сомду түзүп, 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда 5 075,2 млн. сомго же 22,6 пайызга көбөйгөн.

Коммерциялык банктардын кассаларындагы акча суммасы 870,3 млн. сомго барабар болуп, жүгүртүүдөгү акчалардын жалпы суммасынан 3,2 пайызды түзгөн.

Жүгүртүүдөгү акчалардын динамикасы 4.2.1-графикте келтирилген.

Жүгүртүүдөгү акчалардын өсүшүнүн фактору катары социалдык пакет боюнча мамлекеттик төлөмдөрдүн жогорулашын, экономикада нақ акчаларга карата муктаждыктын туруктуу болуп жатышын белгилөөгө болот.

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында коммерциялык банктардын кассаларына нақ акчалардын кайтарымдуулугу 97,2 пайызды түзүп, 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга караганда 1,2 пайыздык пунктка аз болгон. Нак акчалардын кайтарымдуулук көрсөткүчү 4.2.2-графикте келтирилген.

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында нақ акчалардын кайтарымдуулугунун эң жогорку көрсөткүчү Чүй областы боюнча катталып, - 116 пайызды түзсө, эң төмөнкү көрсөткүч Талас областында – 39,5 пайызга барабар болгон (4.2.3-графикти караңыз). Нак акчалардын кайтарымдуулугу Бишкек шаары боюнча 106,7 пайыз. Нак акчалардын кайтарымдуулук көрсөткүчү Бишкек шаары жана Чүй областы боюнча жогору болуп жатышын банктык жана финансы мекемелеринин, соода, өнөржай ишканаларынын республиканын борборунда жана Чүй областында топтолушу менен түшүндүрүүгө болот. Жалпысынан алганда, нақ акчалардын кайтарымдуулук пайызы Ош областы боюнча төмөн болуп жатса дагы, Ош шаарынын өзүндө нақ акчалардын кайтарымдуулук көрсөткүчүнүн эң жогору болушу керектөө рыногунун кыйла каныккандыгына байланыштуу. Ал эми, бүтүндөй республика аймагында областтар боюнча нақ акчалардын кайтарымдуулугу 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга салыштырганда бираз эле өзгөргөн.

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында коммерциялык банктардын кассаларынан 101 457,8 млн.

сом берилген жана бул 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга караганда 32 200,0 млн. сомго көп.

Коммерциялык банктардын кассаларына 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында 98 662,7 млн. сом келип түшкөн жана бул 2007-жылдын биринчи жарым жылдыгындагыга караганда 30 530,9 млн. сомго көп.

Нак акчалардын коммерциялык банктардын кассаларына келип түшүүсүнүн, берилишинин жана алардын кайтарымдуулугунун көрсөткүчүнүн өзгөрүүсү 4.2.4-графикте келтирилген.

Ошентип, жүгүртүүдөгү нак акчалардын өсүшү чарба жүргүзүүчү субъекттер тарабынан нак акчаларга суроо-талаптын туруктуу өсүшү жана нак акча менен гана тейленүүчү товарлар жана кызмат көрсөтүүлөр рынокторунун кеңейип бара жатышы менен шартталган.

Нак эмес акча жүгүртүүлөр

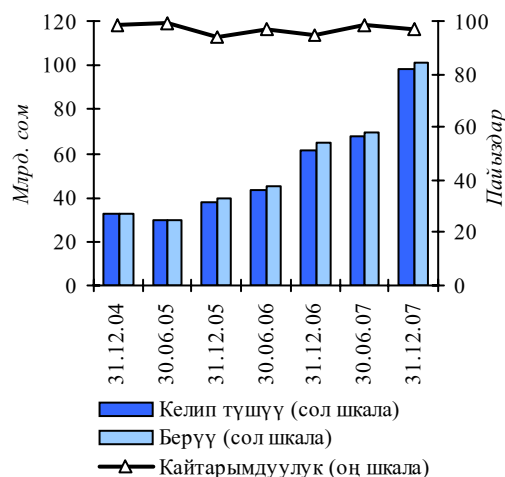
2007-жылдын экинчи жарым жылдык жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасынын төлөм системасы аркылуу жалпы суммасы 180 167,5 млн. сомдук 963 185 төлөм өткөрүлгөн. 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгындагы көрсөткүчкө салыштырганда төлөмдөрдүн көлөмү 71,3 пайызга, саны 7,6 пайызга көбөйгөн (4.2.5-график).

Банктар аралык төлөмдөр көлөмүнүн өсүшү бүтүндөй банк тутумунун чыңдалуусу, финансы рынокторундагы жана чекене кызмат көрсөтүүлөр рыногундагы иштердин арбышы менен шартталган.

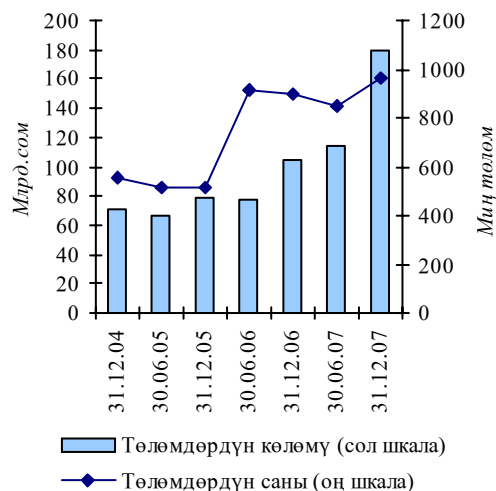
Учурда Кыргыз Республикасында банктар аралык төлөмдөрдү жүзөгө ашыруучу эки төлөм системасы: эсептешүүлөрдүн grosстук системасы жана пакеттик клиринг системасы иштеп жатат.

Пакеттик клиринг системасы банктарга клирингдин – банктардын бардык милдеттенмелери боюнча көп тараптуу өзара эсептешүүнүн негизинде кардарлардын жалпы төлөмдөрүн борборлоштурулган иштеп чыгуу боюнча кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштайт, бул банктарга эсептешүүлөрдү жүргүзүү үчүн ликвиддүүлүктүн натыйжалуу тескөөгө алынышына мүмкүндүк берет. Grosстук система клиринг сессиясынын жыйынтыгында таза позициялар боюнча акыркы эсептешүүлөрдүн жүргүзүлүшүн камсыз кылат жана финансы рынокторундагы бүтүмдөр боюнча өз убагында эсептешүүлөрдү

4.2.4-график. Нак акчалардын коммерциялык банктардын кассаларына келип түшүүсү, алардан берилиши жана алардын кайтарымдуулугу

4.2.5-график. Банктар аралык төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын динамикасы

жана мөөнөттүү төлөмдөрдү, ж.б. жүзөгө ашырууга каралган.

Ири төлөмдөр системасы

Эсептешүүлөрдүн grosстук системасы боюнча 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында 151 032,7 млн. сом суммасында 42 338 төлөм өткөрүлгөн. Төлөмдөр көлөмү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 93,5 пайызга көбөйгөн (4.2.6-график).

Клиринг системасы боюнча өткөрүлгөн төлөмдөрдүн көлөмү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 7,3 пайызга көбөйүп, 29 134,8 млн. сомду түзгөн. Төлөмдөрдүн жалпы саны 920 847 төлөмдү түзүп, 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 6,8 пайызга көп (4.2.7-график).

Клиринг төлөмдөрүнүн санын жана көлөмүн региондор түзүмү боюнча карасак, 2007-жылдын экинчи жарым жылдын жыйынтыгында Чүй областы менен Бишкек шаары алдыда турган, алардын үлүшүнө клирингдик төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын тиешелүүлүгүнө жараша 71,4 жана 69,4 пайызы туура келет.

2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда республиканын бардык областтарында төлөмдөрдүн санынын бир аз өсүшү байкалган.

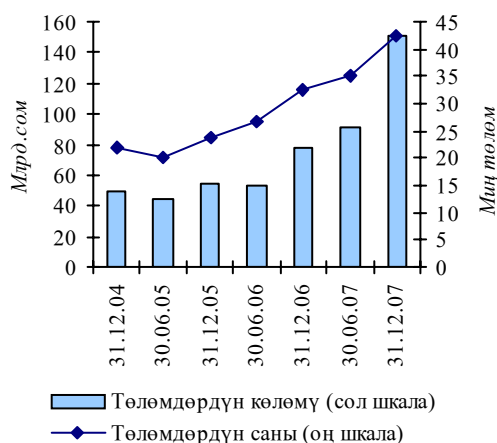
Банктык төлөм карттары менен эсептешүүлөр системасы

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы төлөмдөрдү жүзөгө ашыруу ишинде банктык төлөм карттары сыяктуу жаңы төлөм каражаттарын өнүктүрүү жагына өзгөчө көңүл бурат.

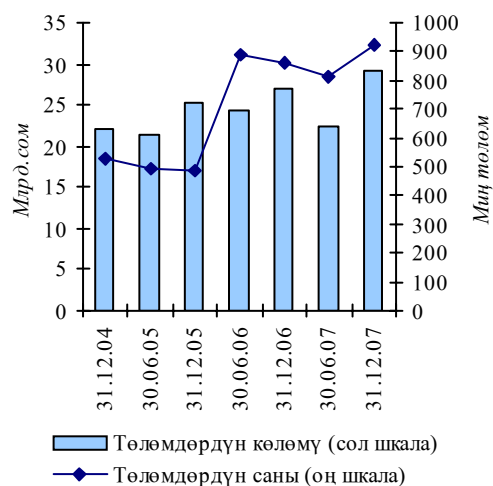
2007-жылдын 31-декабрына карата эквайринг жана кардарларды банктык карттарды пайдалануу менен эсептешүү-кассалык тейлөө ишин республиканын 17 банкы жана 22 финансы-кредиттик мекемеси жүзөгө ашырган жана алардын ичинен 16 банк эмитент болуп саналуу менен эларалык (9 банк) жана локалдык системалардын (4 банк) жана бирдиктүү улуттук системанын (14 банк) карттарын чыгарат.

2007-жылдын декабрь айынын акырында «Демир Кыргыз Интернэшнл банк» ЖАКсы Демир 24 локалдык картынын эмиссиясы аяктагандыгы, карттын аракеттенүү мөөнөтү соңуна чыккандыктан, аны Visa элара-

4.2.6-график. Grosстук система боюнча төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын динамикасы

4.2.7-график. Клиринг системасы боюнча өткөрүлгөн төлөмдөрдүн көлөмүнүн жана санынын динамикасы

лык картына алмаштыруу иши жүрүп жаткандыгы тууралуу жарыялады.

Мында «Элкарт» системасынын банктык төлөм картын пайдалануу менен эсептешүүлөрдүн бирдиктүү улуттук системасы Бирдиктүү банктар аралык процессинг борборун түзүү долбоорун жүзөгө ашыруу чегинде өнүгүүдө. 16 коммерциялык банк «Элкарт» системасынын катышуучусу болуп саналат. Жабык акционердик коом «Банктар аралык процессинг борбору» белгиленген эки тараптуу келишимдик мамилелерге ылайык Элкарт эмиссиясы жана эквайринги боюнча коммерциялык банктарга кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштоо менен бул картты кабыл алуу жана тейлөө инфраструктурасын өнүктүрүү ишин жүзөгө ашырат. Улуттук банк карттардын процессингин, таза позициялардын эсептелишин, акыркы эсептешүүлөрдүн өткөрүлүшүн камсыз кылат. Өз кезегинде, коммерциялык банктар калк үчүн «Элкарт» улуттук төлөм системасынын карттарын чыгарып, алардын колдонулушу боюнча иш алып барат.

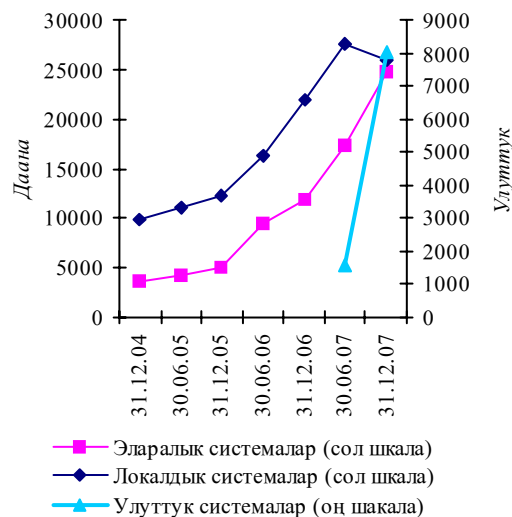
Учурда Бишкек шаары боюнча 9 банкоматта жана 207 терминалда Элкарт кабыл алынып, тейленип жатат, алардын ичинен 142 терминалдан нак акчаларды алууга мүмкүн болсо, соода түйүндөрүндөгү 65 терминал аркылуу төлөмдөрдү жүзөгө ашырууга болот. Жалпысынан, коммерциялык банктар тарабынан 8 005 «Элкарт» улуттук төлөм картты чыгарылган.

2007-жылдын экинчи жарым жылы ичинде төлөм карттары рыногунда жигердүүлүк байкалган, муну эмитирленген карттардын жана аларды пайдалануу менен транзакциялардын санынын көбөйүшү айгинелеп турат. Алып көрсөк, 2007-жылдын 31-декабрына карата эмитирленген карттардын жалпы саны 58 892 даананы түзүп, 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 74,9 пайызга көп (4.2.8-график).

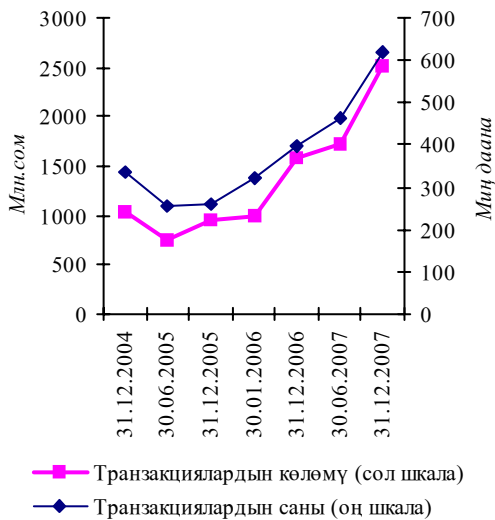
Карттар боюнча жүргүзүлгөн транзакциялардын жалпы саны жана көлөмү 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда, тиешелүүлүгүнө жараша, 55,9 жана 59,6 пайызга көбөйгөн (4.2.9-график).

Мурдагыдай эле, операциялардын негизги үлүшү акчаларды нак түрдө алууга туура келет – операциялардын жалпы көлөмүнөн 2 398,0 млн. сом, ал эми соода-сервис ишканаларындагы жүгүртүү 113,5 млн. сомду түзгөн. Бул негизинен «эмгекакы» долбоорунун чегинде карт ээлеринин санынын өсүшүнө жана керек-

4.2.8-график. Эмитирленген карттардын санынын динамикасы

4.2.9-график. Банктык карттарды пайдалануу менен жүзөгө ашырылган транзакциялардын көлөмүнүн жана санынын динамикасы

төөчүлөрдүн карттарды төлөм каражаты катары арбын пайдалана башташына байланыштуу болгон. Ошондой эле бул маалыматтар, акчаларды нак түргө айландыруу операциялардын дайыма жүргүзүлүүчү түрү болуп санала тургандыгын жана операциялардын жалпы көлөмүнүн 95,4% түзөөрүн билдирет.

Эларалык, локалдык жана улуттук системалар карттарынын базасында «эмгекакы» долбоорлорун жүзөгө ашыруу банктарды өнүктүрүү стратегиясынын биринчи кезекте аткарылуучу иш багыттарынын бири болуп саналат. Дал мына ушул долбоорлор эсебинен банктар карттардын эмиссиясы жана транзакциялар көлөмү боюнча арбын көрсөткүчтөргө ээ болушууда, бул банктык карттар рыногунда банктардын өз позицияларын бекемдей алуу багытында алга карай ишенимдүү кадам шилтөөсүнө да мүмкүндүк берет.

2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында 14 коммерциялык банк эларалык, локалдык жана улуттук системасынын карттары базасында «эмгекакы» долбоорлорун жүзөгө ашыруу жана кеңейтүү иш-чараларын жүзөгө ашырган.

Бардыгы болуп банктар тарабынан 413 долбоордун чегинде 43 233 карт колдонууга берилген, бул чыгарылган карттардын жалпы санынын 73,4 пайызын түзөт.

Коммерциялык банктар карттарды кабыл алуу жана тейлөө инфраструктурасын өнүктүрүү ишин улантышууда. Алсак, иштеп жаткан терминалдардын жалпы саны 2007-жылдын 31-декабрына карата төмөнкүдөй көрсөткүчкө ээ болгон:

- Алай-Кард системасы боюнча - 95 терминал, алардын ичинен 15 терминалда «Золотая корона» карттары тейлөөгө кабыл алынган жана 8 банкомат;
- Демир -24 системасы боюнча -95 терминал жана 18 банкомат;
- Union card системасы боюнча – 2 импринтер;
- Элкарт системасы боюнча – 207 терминал жана 9 банкомат;
- Эларалык системалар боюнча -504 терминал, 15 импринтер жана 52 банкомат.

Акча которууларды кошо алганда чекаралар аралык төлөмдөр

2007-жылдын 31-декабрына карата абал боюнча

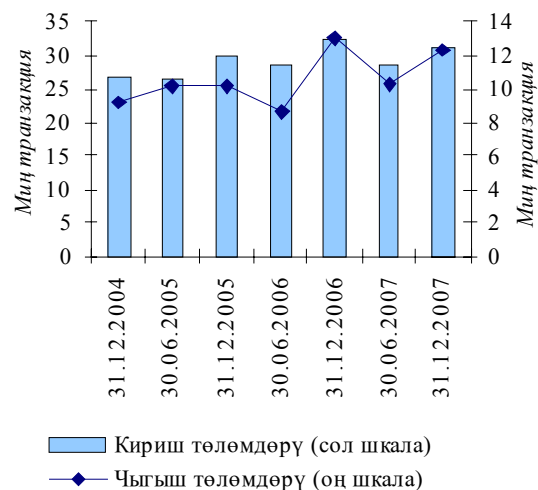
Кыргыз Республикасында 21 коммерциялык банк (Улуттук банкты кошо алганда) SWIFT мүчөсү болуп саналат. Улуттук банктын SWIFT ЖПТсынын¹ жалпы интерфейси аркылуу 15 банк иш алып барган болсо, 6 банк өз алдынча иштешкен.

SWIFT түйүнү боюнча төлөмдөрдү иликтөө төлөмдөр кириш жана чыгыш төлөмдөрү боюнча дагы көрсөткүчтөрдүн айрым бир төмөндөөсүн көрсөтүүдө. Алсак, 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында чыгыш төлөмдөрүнүн саны 1 242 төлөмдү түзүп, ал эми кириш төлөмдөрү 3114 төлөмдү түзгөн, 2006-жылдын экинчи жарым жылдыгындагыга караганда, тиешелүүлүгүнө жараша, 5,2 жана 3,5 пайызга аз (4.2.10-график).

Кыргыз Республикасынын 22 коммерциялык банкынын 11 тарабынан жол чектери менен операциялар боюнча кызмат көрсөтүүлөр жүзөгө ашырылган. Мындай операциялардын саны 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында 2 381 жеткен жана жалпы суммасы 40 348,4 миң сомго барабар болуп, 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 18,6 пайызга аз, ал эми көлөмү 12,2 пайызга көбөйгөн. Бул факт Кыргыз Республикасынын резидент эместери, мурдагыдай эле, жол чектерин негизги керектөөчүлөр болуп санала тургандыгын ырастоодо. Ал эми Кыргыз Республикасынын жергиликтүү калкы тарабынан жол чектери, анын өзгөчөлүүлүгүнө байланыштуу, андай деле жакшы колдонулбай калууда.

Отчеттук мезгил ичинде акча которуулар жол чектеринин 4 түрү боюнча жүзөгө ашырылган: American express, Master Card, Visa card жана ар кайсы банктардын өздүк чектери, алардын ичинен American express чектери, адаттагыдай эле, арбын колдонулат. Алсак, 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында бул чектерди пайдалануу менен 34 791,2 миң сом суммасында 2 289 операция жүргүзүлгөн, бул чектер менен жүргүзүлгөн операциялардын жалпы санынын жана көлөмүнүн, тиешелүүлүгүнө жараша, 96,1 пайызын жана 86,2 пайызын түзөт.

4.2.10-график. SWIFT системасы боюнча транзакциялардын динамикасы

¹ Улуттук банктын SWIFT жамааттык пайдалануу түйүнү.

V. РЕАЛДУУ СЕКТОРДУН АБАЛЫ

5.1. Үй чарбасы

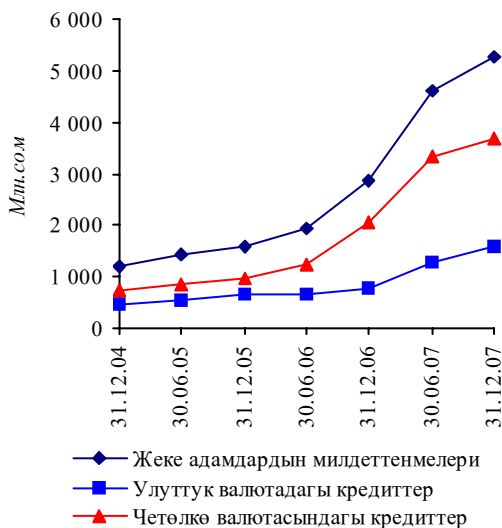
2007-жылы бүтүндөй республика боюнча орточо айлык номиналдык эмгек акы (чакан ишканаларды кошпогондо) 3990,4 сомду түзүп, 2006-жылдагыга салыштырганда 31,1 пайызга өскөн. Бул көрсөткүчтүн өсүшү реалдуу мааниде 19,0 пайызды түзгөн. Эмгек акынын өсүшү өлкөдө экономикалык активдүүлүктүн жогорулашы, ошондой эле мамлекет тарабынан жүргүзүлүп жаткан социалдык саясат менен шартталган, анын чегинде бюджеттик мекеме-уюмдарда иштегендердин, мамлекеттик кызматкерлердин эмгек акылары жогорулаган. Иштегендердин эмгек акыларынын жогорулашы экономикалык иштин дээрлик бардык түрлөрү боюнча катталган. 2007-жылы эмгек акылардын кыйла олуттуу өсүшү саламаттыкты сактоо, билим берүү, курулуш жана айылчарба тармактарында байкалган.

Орточо айлык минималдуу керектөө бюджетти 2007-жылы 2795,9 сомду түзүп, өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге караганда 17,6 пайызга көбөйгөн. Ошентип, бул көрсөткүчтүн орточо айлык эмгек акыга карата катышы 128,1 пайыздан 142,7 пайызга чейин өскөн жана ушунун өзү калктын жашоо-турмушу онолуп жаткандыгын айгинелеп турат.

5.1.1. Финансы-кредит мекемелеринин алдындагы милдеттенмелер

Үй чарба секторунун банк тутумунун алдындагы милдеттенмелеринин суммасы акыркы үч жылда 3,4 эсеге көбөйгөн, ал эми 2007-жылдын акырына карата 5271,7 млн. сомду түзүү менен 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 3,4 эсеге көбөйгөн. Мында жеке адамдардын улуттук валютадагы кредиттери боюнча карыздарынын өсүшү отчеттук жылда тездеген жана 2007-жылдын акырына карата 1579,9 млн. сомду түзүү менен эки эседен көбүрөөккө өскөн (салыштыруу үчүн: бул көрсөткүчтөрдүн 2006-жылдагы өсүшү 22,7 пайызды түзгөн), ал эми четөлкө валюта-сындагы кредиттер боюнча карыз 78,4 пайызга өсүп, 3691,8 млн. сомду түзгөн. Милдеттенмелердин

5.1.1.1-график. Жеке адамдардын банктар алдындагы милдеттенмелери

түзүмүндө, мурдагыдай эле, четөлкө валютасындагы кредиттер олуттуу үлүштү ээлейт.

Үй чарбасына берилген кредиттердин жалпы көлөмү 2006-жылдагыга салыштырганда 45,5 пайызга көбөйүү менен 2007-жылы 2182,2 млн. сомду түзгөн, ал эми берилген кредиттердин жалпы көлөмүндөгү алардын үлүшү 9,2 пайыздан 8,9 пайызга чейин кыскарган.

5.1.2. Калктын жыйымдары

2007-жылы жеке адамдардын коммерциялык банктардагы депозиттеринин өсүү тенденциясы уланган. Акыркы үч жылда алардын көлөмү үч эсеге көбөйүп, отчеттук жарым жылдын акырына карата 6234,9 млн. сомду түзгөн (5.1.2.1-график). Депозиттердин жыл башынан бери өсүшү 50,8 пайызды түзүп, мында улуттук валютадагы депозиттердин активдүү өсүшү байкалган. Алсак, калктын улуттук валютадагы аманаттары 2007-жылдын башынан бери 75,3 пайызга, 2794,2 млн. сомго чейин, ал эми четөлкө валютасында 35,4 пайызга, 3440,7 млн. сомго чейин көбөйгөн. Улуттук валютадагы депозиттердин өсүш арымынын тездеши, адегенде, экономикада долларлашуу процессинин төмөндөшүнөн улам улуттук валютага ички суроо-талаптын өсүшү менен шартталган. Улуттук валютадагы депозиттердин тез өсүшүнүн натыйжасында, калктын аманаттарынын түзүмүндө четөлкө валютасындагы депозиттердин салыштырма салмагы 61,5 пайыздан 55,2 пайызга чейин кыскарган.

Депозиттердин мөөнөтү боюнча түзүмүндө да позитивдүү өзгөрүүлөр байкалган. Жарандардын узак мөөнөттүү салымдары жыл башынан бери бир кыйла олуттуу -2,5 эседен көбүрөөккө өскөн, ал эми отчеттук мезгилде алардын үлүшү 11,5 пайыздан 19,7 пайызга чейин көбөйгөн.

5.1.2.1-график. Жеке адамдардын аманаттары

5.2. Корпоративдик сектор

5.2.1. Финансы-кредиттик мекемелердин алдындагы милдеттенмелер

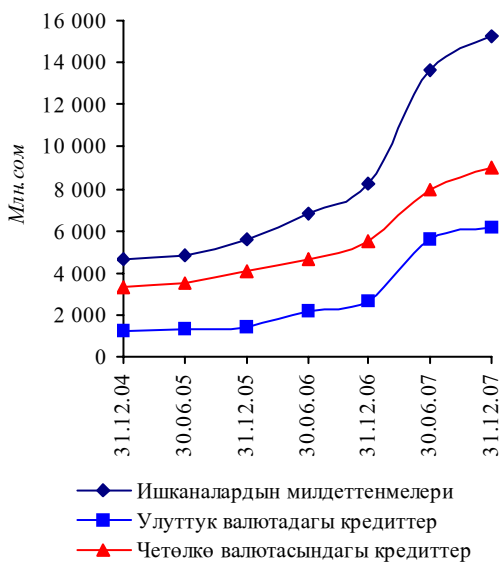
2007-жылдын акырына карата республиканын аймагында чарба жүргүзүүчү субъекттердин саны 588,1 миңге жетип, өткөн жылдагыга караганда 4,3 пайыз көп болгон. Жеке ишкерлердин саны олуттуу, 7,3 пайызга же 13,8 миң бирдикке көбөйгөн, чакан ишканалардын жана дыйкан (фермердик) чарбалардын саны, тиешелүүлүгүнө жараша, 5,5 жана 4,9 миң бирдикке өскөн. Чарба жүргүзүүчү субъекттердин түзүмүндө дыйкан (фермердик) чарбалар (51,9 пайыз) жана жеке ишкерлер (34,5 пайыз) басымдуу болгон. Мында өсүш олуттуу деңгээлде айылчарбасында, соода чөйрөсүндө жана оңдоо, транспорт жана байланыш тармактарында иш алып барышкан жеке ишкерлердин санынын көбөйүшүнүн эсебинен камсыз болгон.

2007-жылы ишканалардын жана уюмдардын чогуу алгандагы карыздарынын олуттуу көбөйүүсү байкалган¹. Анын көлөмү өткөн жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 85,0 пайызга көбөйүү менен отчеттук жылдын акырына карата 15209,5 млн. сомду түзгөн (5.2.1.1-график). Милдеттенмелердин мындай олуттуу өсүшү улуттук валютадагы кредиттердин активдүү көбөйүүсү менен шартталган.

2007-жылы коммерциялык банктар берген кредиттердин жалпы көлөмү 51,1 пайызга өсүп, бүтүндөй жыл ичинде 24512,4 млн. сомду түзгөн. Тармактар боюнча берилген кредиттердин бир кыйла өсүш арымдары айылчарбасы боюнча – негизинен коммерциялык банктар системасында «Айыл Банк» ААКсынын иштей башташынын эсебинен 4 эседен көбүрөөккө, ипотекалык кредиттер боюнча 77,5 пайызга жана соода чөйрөсүнө 56,7 пайызга өскөндүгү байкалган, ал берилген кредиттердин жалпы көлөмүндө басымдуу үлүштү (45,4 пайызды) ээлейт.

Улуттук валютада жаңыдан берилген кредиттердин орточо салмактанып алынган пайыздык чени жыл ичинде абдан эле туруктуу динамикага ээ болгон, мында, негизинен, айылчарбасына жана соодага берилген кредиттердин наркынын олуттуу төмөндөөсүнүн натыйжасында, кредиттердин ушул категориясында чен-

5.2.1.1-график. Коммерциялык банктардын алдындагы корпоративдик сектордун карызынын динамикасы

¹ Коммерциялык банктардын баланстык маалыматы боюнча юридикалык жактардын карыздары.

дердин төмөндөө тенденциясы байкалган. Алсак, кароого алынган мезгил ичинде орточо чен 23,3 пайызды түзүп, 2006-жылдагы ченден 2,4 пайыздык пунктка төмөн болгон. Тармактар боюнча алып карасак, транспорт тармагына жана ипотекага кредиттерди эсепке албаганда, бардык кредиттер боюнча чендердин төмөндөөсү катталган. Эң эле төмөнкү чен менен улуттук валютадагы кредиттер байланыш тармагына берилген болсо (отчеттук мезгил ичинде орточо 14,8 пайыз менен), эң жогорку чендер менен үй чарбасы кредиттелген (27,1 пайыз).

Четөлкө валютасындагы кредиттер боюнча орточо пайыздык чен отчеттук мезгил ичинде 18,5 пайызды түзүү менен 1,2 пайыздык пунктка жогорулаган. Чендин өсүшү, негизинен, кредиттердин салыштырмалуу жогорку чендер менен соодага, коммерциялык кызмат көрсөтүүлөргө үлүшүнүн көбөйүшүнө, ошондой эле жана «башка» кредиттердин, өнөржайына жана курулушка кредиттердин наркынын өсүшүнө байланыштуу болгон. Четөлкө валютасында эң эле төмөнкү чендер менен кредиттер курулушка (2007-жылы орточо 16,2 пайыз менен), эң жогорку чен менен социалдык кызмат көрсөтүүлөргө (27,3 пайыз) берилген.

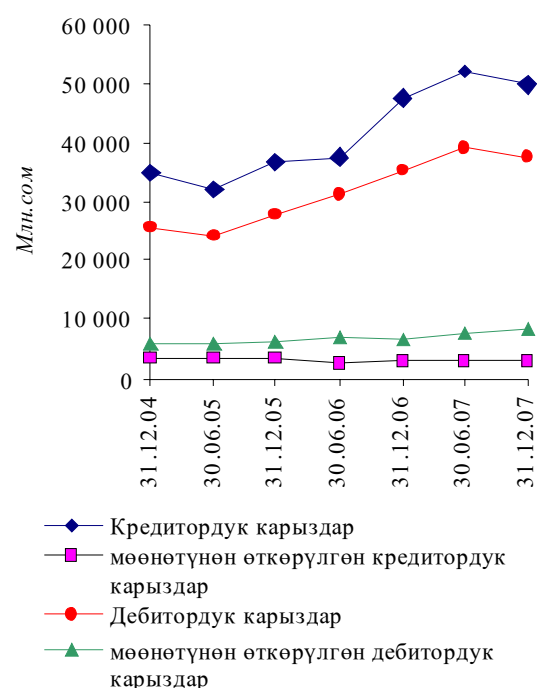
5.2.2. Дебитордук жана кредитордук карыздардын абалы²

Экономиканын реалдуу секторунда ишканалардын жана уюмдардын дебитордук карыздарынын³ көлөмү жыл башындагыга караганда 6,4 пайызга же 2253,6 млн. сомго көбөйүү менен отчеттук жыл ичинде 37568,5 млн. сомду түзгөн (5.2.2.1-график)

Дебитордук карыздардын көлөмүнүн кыйла өсүшү кыймылсыз мүлк менен, ижара боюнча операцияларды жүргүзгөн, керектөөчүлөргө кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштаган ишканалары (1143,8 млн. сомго) тарабынан камсыз болгон. Дебитордук карыздардын азыраак көбөйүүсү соода (525,4 млн. сомго), транспорт жана байланыш (575,2 млн. сомго) ишканаларында байкалган.

Мөөнөтүндө төлөнбөгөн дебитордук карыздардын көлөмү жыл башындагыга салыштырганда 25,8 пайыз-

5.2.2.1-график. Корпоративдик сектордун дебитордук жана кредитордук карыздарынын динамикасы

² Финансылык кызмат көрсөтүүлөрдү жүзөгө ашырган уюмдарды эсепке албаганда.

³ Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин алдынала маалыматтары боюнча.

га өсүп, 2007-жылдын акырына карата 8538,8 млн. сомду же дебитордук карыздардын жалпы көлөмүнө карата 22,7 пайызды түзгөн. Электр энергиясын, газ жана суу өндүрүү жана бөлүштүрүү ишканаларына мөөнөтүндө төлөнбөгөн карыздардын негизги үлүшү – 71,5 пайызы жана кайра иштетүү өнөржай ишканаларына 17,6 пайыз туура келет.

Кредитордук карыз жыл башына карата көрсөткүчтөн 4,6 пайызга артуу менен 2007-жылдын жыйынтыгы боюнча 49887,0 млн. сомду түзгөн. Көбөйүү, негизинен, соода ишканаларынын (1311,2 млн. сомго), кыймылсыз мүлк менен операцияларды жүргүзүүчү ишканаларынын (848,6 млн. сомго) жана курулуш ишканаларынын (532,8 млн. сомго) карыздарынын өсүш эсебинен жүргөн. Айылчарба ишканаларынын жана электр энергиясын, газ жана суу өндүрүү жана бөлүштүрүү ишканаларынын карыздары, тиешелүүлүгүнө жараша, 504,7 жана 545,8 млн. сомго азайган.

Мында мөөнөтүндө төлөнбөгөн кредитордук карыздардын үлүшү бир аз эле кыскарып, 2007-жылдын акырына карата ал кредитордук карыздардын жалпы көлөмүнүн 6,0 пайызын түзгөн (2006-жылдын акырына карата -6,1 пайыз).

5.2.3. Финансылык натыйжалар

Экономикалык жигердүүлүктүн өсүшү менен бирге эле ишканалардын финансылык натыйжаларынын көрсөткүчтөрү дагы өскөн. Маселен, реалдуу сектордун ишканаларынын операциялык пайдасы 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 77,5 пайызга көбөйүү менен 2007-жылдагы алдынала маалыматтар боюнча 9097,0 млн. сомду түзгөн.

Мындан тышкары, 2007-жылы экономиканын реалдуу секторунун ишканалары жана уюмдары тарабынан (өсүмдүк өстүрүү жана мал чарбачылыгы менен алектенген ишканаларды эсепке албаганда) 7626,7 млн. сом суммасында баланстык пайда алынып, өткөн жылдагыга караганда 74,7 пайызга көп болгон, ал эми иликтөөгө алынган мезгилде ишканалар тарабынан алынган пайда (түшкөн акча) 30,3 пайызга өсүп, 163295,3 млн. сомду түзгөн.

Пайданын негизги көлөмү транспорт жана байланыш (жалпы суммадан 44,6 пайыз), соода, автомобилдерди, тиричилик буюмдарын жана жеке керектөө бу-

юмдарын оңдоо тармагында (25,1 пайыз) жана кайра иштетүү өнөржай ишканаларынын (29,3 пайыз) операциялык иштеринин үзүрүнөн алынган. Чыгымдар кыймылсыз мүлктөр менен операцияларды жүзөгө ашыруучу ишканаларда (534,2 млн. сом өлчөмүндө) байкалган.

Рентабелдүү ишканалардын отчет берген ишканалардын жалпы санындагы үлүшү отчеттук мезгилде 40,9 пайыздан 37,8 пайызга чейин кыскарган. Алар 13264,6 млн. сом өлчөмүндө пайда алууга жетишип, анын ичинде транспорт жана байланыш уюмдары алган пайда 4646,3 млн. сомго барабар болуп (рентабелдүү ишканалардын жалпы пайдасынын 35,0 пайыз), кайра иштетүү өнөржай ишканалары 3179,7 млн. сом (24,0 пайыз), соода чөйрөсүндөгү, автомобилдерди, турмуш тиричилик буюмдарын жана жеке пайдалануучу буюмдарды оңдоо ишканалары 2802,0 млн. сом (21,1 пайыз) суммасында пайда алышкан.

Рентабелдүү болбогон ишканалар тарткан чыгымдардын суммасы отчеттук жыл ичинде 5637,9 млн. сом чегинде катталып, алардын үлүшүнө отчет берген ишканалардын 33,7 пайызы туура келген. Электр энергиясын өндүрүү жана бөлүштүрүү ишканалары (1498,7 млн. сом), кайра иштетүү өнөржай уюмдары (1280,3 млн. сом), ошондой эле кыймылсыз мүлк менен операцияларды жүргүзүү ишканалары (1072,7 млн. сом) кыйла чоң суммада чыгым тартышкан.

Баланстык пайда 2007-жылы, Ош шаарындагы, Ысыккөл жана Баткен областтарындагы баланстык чыгым тарткан ишканаларды эсепке албаганда, дээрлик бардык региондордо иштеп жаткан ишканалар тарабынан алынган.

VI. ФИНАНСЫ СИСТЕМАСЫНЫН ӨНҮГҮҮ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Бул бөлүктө Кыргыз Республикасынын финансы системасынын айрым өзгөчөлүктөрү жана негизги өнүгүү тенденциялары, ошондой эле анын бүтүндөй өлкөнүн экономикасына карата тийгизген таасири каралат.

Кыргыз Республикасынын финансы секторунун түзүмүн учурда банк, банктык эмес финансы-кредит мекемелери (кредиттик союздар жана микрофинансылык уюмдар) фондулук биржалар, камсыздандыруу компаниялары, пенсиялык жана инвестициялык фонддор жана ломбарддар сыяктуу финансы институттары түзөт.

Финансы сектору өлкөдө макроэкономикалык турукташууга жана экономиканын өнүгүүсүнө жетишүүдө абдан олуттуу мааниге ээ. Банк мыйзамдарынын учур талабына шайкештигинин артышы, көзөмөлдүн жана жөнгө салуунун натыйжалуулугун камсыз кылуу Кыргызстанда финансы системасын андан ары өнүктүрүүгө оң таасирин тийгизип, тышкы тобокелдиктерге туруктуу бере алуу дараметин да жогорулатат. Өлкөнүн финансы секторунда банк тутумунун учурда үстөмдүк кылуу абалына ээ болуусу уланууда, ал экономикада бош акча каражаттарын топтоп, кайра бөлүштүрүү милдетин аткарат.

Кредиттик ресурстарга суроо-талаптын жогору болушу шартында анын ордун толтуруу булактары болуп, банктардын каражаттарынан тышкары, банктык эмес финансы секторунун, өзгөчө микрокредиттик уюмдардын ресурстары, ошондой эле реалдуу сектордун ичинде ишканаларды өзара кредиттөө саналат.

2007-жылы банк тутумунун депозиттик базасынын жана капитализацияланышынын, ошондой эле БЭФКМдин активдеринин өсүүсүнүн жана экономиканын финансы секторуна четөлкө инвестицияларынын агылып келүүсүнүн эсебинен банк тутумунун жана банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин ресурстук базасы кеңейип жаткан оң тенденция сакталып калган.

Банк тутумунда кредиттик ресурстардын негизги булагы болгон депозиттик базанын өсүшү улуттук валютадагы аманаттардын алдыга озгон өсүш арымы ме-

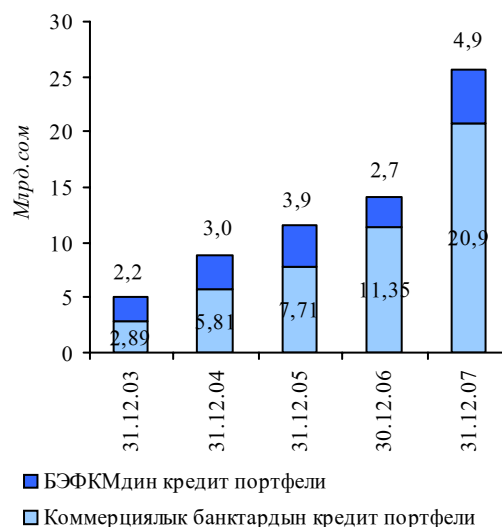
нен коштолгон. Ишканалардын жана уюмдардын депозиттеринин өсүш арымдарына салыштырганда калктын аманаттарынын алдыга озгон арым менен өсүшүн дагы белгилеп кетүүгө болот. Узак мөөнөттүү депозиттердин үлүшүнүн көбөйүшүн, талап боюнча төлөнүүчү депозиттердин үлүшүнүн төмөндөшүн 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгында түптөлгөн оң тенденциялардын бири катары кароого болот. Натыйжада депозиттик базанын дюрациясы жылдын акырына карата 4,1 айдан 6,6 айга чейин өскөн.

Ресурстук базанын көбөйүүсү жана кредиттик каражаттарга суроо-талаптын өсүшү шарттарында экономиканы банк тутуму тарабынан дагы жана банктык эмес финансы-кредит мекемелери тарабынан дагы кредиттөө көлөмүнүн өсүүсү боюнча акыркы жылдарда түптөлгөн оң тенденция 2007-жылы да сакталып калган (6.1-график). Коммерциялык банктардын жана БЭФКМдин чогуу алгандагы кредит портфелинин өсүшү 59,0 пайызды түзгөн.

Мында, коммерциялык банктар берген кредиттердин көлөмүнүн өсүш арымы кароого алынган мезгилде банктык эмес сектордогуга караганда байкаларлык жогору болуп, бул Кыргыз Республикасынын экономикасын өнүктүрүүдө банк тутумунун финансылык ортомчулук деңгээлин көтөрүп, ролун жогорулатууга түрткү берген. Алсак, 2007-жылы коммерциялык банктар тарабынан жаңыдан берилген кредиттердин көлөмү 51,1 пайызга көбөйүп, 24,5 млрд. сомду түзгөн, ал эми 2007-жылдын июль – декабрь айларында 11,9 млрд. сом суммасында кредит берилген, бул 2006-жылдын тиешелүү мезгилиндегиге салыштырганда 31,2 пайызга көп. Жаңыдан берилген кредиттердин ИДПга карата катышы 17,5¹ пайызды түзгөн, ал эми отчеттук жылдын экинчи жарым жылдыгында бул көрсөткүч 13,2 пайызды түзгөн². Бирок, коммерциялык банктарды өнүктүрүүдө байкалып жаткан оң тенденцияларга карабастан, бүтүндөй банк секторунун республиканын экономикасында аткарган ролу зор деп айтууга азырынча боло бербейт.

Банктар берген кредиттердин жалпы көлөмүндө кыйла салыштырма салмак – 45,4 пайыз, мурдагыдай эле, соодага туура келет. Андан ары ипотекалык кре-

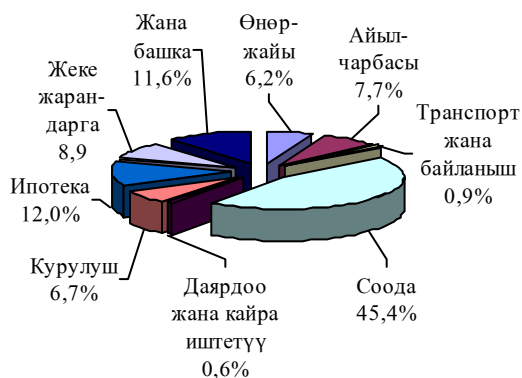
6.1-график. Коммерциялык банктардын жана БЭФКМдин чогуу алгандагы кредит портфели

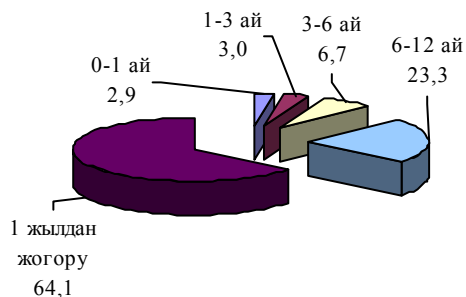
¹ ИДПнын жылдык көлөмүнө карата.

² 2007-жылдын экинчи жарым жылдыгы үчүн ИДПга карата.

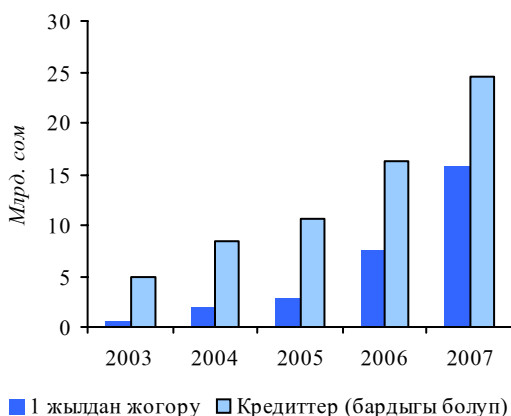
6.2-график. 2007-жылы коммерциялык банктардын экономика тармактарын кредиттөөсү

6.3-график. Коммерциялык банктардын 2007-жылы берген кредиттеринин мөөнөттүүлүк боюнча түзүмү (пайыздар)

6.4-график. Узак мөөнөттүү кредиттердин өсүш арымдары

диттерди (12,0 пайыз), керектөө кредиттерин (8,9 пайыз), айылчарбасына (7,7 пайыз), курулушка (6,7 пайыз) жана өнөржайына (6,2 пайыз) кредиттерди белгилөөгө туура келет. Транспортко, байланышка, даярдоо жана кайра иштетүүгө жалпысынан 1,5 пайыз, башкаларга -11,6 пайыз туура келген (6.2-график).

2007-жылы экономиканы кредиттөөнүн өсүшүндөгү оң тенденция кредиттөө мөөнөттөрүнүн көбөйүүсү менен коштолгон. Эгерде коммерциялык банктардын кредиттерин алардын мөөнөттүүлүгү боюнча түзүмүн кароодо (6.3-график) узак мөөнөттүү кредиттердин көлөмү кароого алынган мезгилде бир топ өсүп, кредиттердин жалпы көлөмүндө 64,1 пайызды түзгөндүгүн белгилөөгө болот (экинчи жарым жылдыкта 68,1 пайыз). Мында акыркы учурларда берилүүчү узак мөөнөттүү кредиттердин берилген кредиттердин агымынын жалпы көлөмүндөгү салыштырма салмагы өсүүгө ык койгон туруктуу тенденцияга ээ (6.4-график).

Банктык эмес финансы-кредит мекемелеринин кредит портфели 2007-жылы 76,5 пайызга³, жылдын экинчи жарымында 30,1 пайызга өскөн. БЭФКМлер берген кредиттердин негизги агымы соодага (47,9 пайыз) жана айылчарбасына (32,5 пайыз) жумшалган. Кредиттердин тармактар боюнча түзүмү 2006-жылдагыга салыштырганда бир аз өзгөргөн – соодага берилген кредиттердин үлүшү көбөйүп, айылчарбасына кредиттердин көлөмү кыйла өскөн, бул алардын кредиттердин жалпы көлөмүндөгү үлүшүнүн көбөйүүсүнө таасир эткен.

Финансы секторунун орчундуу сегменттеринин бири болуп баалуу кагаздар рыногу саналат. Мындай болгону менен бул учурда финансы рыногунун аталган сегментинин өнүгүүсүнө берилген баа бир жактуу эмес. Мамлекеттик баалуу кагаздар рыногунун өнүгүү алкагында корпоративдик баалуу кагаздар рыногунун өнүгүүсү мааниге ээ. Ошентсе да, финансы рыногунун бул сегментинде айрым оң жылыштар катталууда.

Республиканын негизги тоорук аянты болуп «Кыргыз фондулук биржа» ЖАКсы саналат, андагы тооруктардын көлөмү 2006-жылдагыга салыштырганда 32,5 пайызга көбөйүү менен 2007-жылы 5,2 млрд. сом түзгөн, экинчи жарым жылдыкта көлөм 6,0 пайызга көбөйүү

³ КАФКны эсепке албаганда, ал «Айыл банк» ААКсына кайра өзгөртүлүп түзүлүп, ага банктык операцияларды жүзөгө ашырууга лицензия 2006-жылдын 27-декабрында берилген.

менен 2,7 млрд. сомду түзгөн⁴. «Кыргыз фондулук биржа» ЖАКсынын, «Борбордук Азия фондулук биржа» ЖАКсынын жана «Биржалык тоорук системасы» ЖАКсынын тоорук аянттарындагы тооруктарынын жалпы көлөмү жыл ичинде 5,7 млрд. сомду түзгөн, алардын ичинен 3,0 млрд. сомду отчеттук жылдын экинчи жарым жылдыгына туура келет (6.5-график).

Инвестициялык фонддордун иш көрсөткүчтөрү, мурдагыдай эле, алардын ишинин республиканын экономикасына карата таасири андай деле маанилүү эмес экендигин ырастап турат. ИДПга карата инвестициялык фонддордун активдери 2007-жылдын акырына карата 0,02 пайызды түзгөн.

Камсыздандыруу кызмат көрсөтүүлөр рыногу орчундуу финансылык кызмат көрсөтүүлөрдү сунуштаган дагы бир сектор болуп саналат. Камсыздандыруу компаниялары, камсыздандыруу боюнча кызмат көрсөтүүлөрдөн тышкары, инвестициялык ишти жана финансылык трансферттерди жүзөгө ашырышат. Бул кызмат көрсөтүүлөр капитал рыногун өнүктүрүүгө жана корпоративдик инвестирлөө үчүн экономикага финансы ресурстарын тартууга түрткү берет. Камсыздандыруу компанияларынын активдеринин ИДПга карата катышы отчеттук жылда 0,3 пайызды түзгөн.

2007-жылы республиканын рыногунда 16 компания камсыздандыруу ишин жүзөгө ашырган. Мында камсыздандыруу уюмдарынын жалпы иш көрсөткүчтөрүнүн жакшыргандыгы белгиленген. Эгерде, 2005-2006-жылдары активдердин жана камсыздандыруу төлөмдөрүнүн көлөмү төмөндөгөн болсо, 2007-жылы түзүлгөн келишимдердин саны 23,3 пайызга, ал эми камсыздандыруу төлөмдөрүнүн келип түшүүсү -35,0 пайызга өскөн. Экинчи жарым жылдыкта түзүлгөн келишимдердин саны 13,9 пайызга, ал эми камсыздандыруу төлөмдөрүнүн келип түшүүсү -33,1 пайызга өскөн.

6.5-график. Фондулук биржалардын 2007-жылдагы тооруктарынын көлөмү (млн. сом)

6.6-график. Инвестициялык фонддордун активдеринин, кирешелеринин жана инвестицияларынын динамикасы

6.7-график. Камсыздандыруу уюмдарынын негизги иш көрсөткүчтөрү

⁴ Кыргыз Республикасынын Финансы рыногун көзөмөлдөө жана жөнгө салуу кызматынын алдынала маалыматтары боюнча.

VII. АТАЙЫН КАРАЛУУЧУ МАСЕЛЕЛЕР

7.1. Кыргызстанда жүгүртүү монеталарын чыгаруу жөнүндө

Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы жөнүндө» мыйзамынын 15-статьясына жана Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармасынын 2007-жылдын 11-октябрындагы №44/2 «1, 10, 50 тыйын жана 1, 3, 5 сом номиналындагы монеталарды жүгүртүүгө чыгаруу жөнүндө» токтомуна ылайык, Кыргыз Республикасынын аймагында 2008-жылдын 1-январынан тартып жүгүртүүгө 1 тыйын номиналындагы коллекциялык монета жана 10, 50 тыйын, 1, 3 жана 5 сом номиналындагы жүгүртүү монеталары чыгарылган. Учурда бул монеталар калк арасында ушул эле номиналдагы банкноттор менен бирге пайдаланылууда. Бара-бара, 10, 50 тыйын, 1 жана 5 сом номиналындагы банкнотторунун эскилиги жетишине жараша банкноттор толугу менен монеталарга алмаштырылат. Алдынала берилген баага караганда номиналы төмөн банкнотторду жана монеталарды бирдей жүгүртүү мезгили 2 жылга созулат.

1 тыйын номиналындагы коллекциялык монета, 10,50 тыйын жана 1, 3, 5 сом номиналындагы жүгүртүү монеталары Кыргыз Республикасынын аймагында расмий төлөм каражаты статусуна ээ жана 2008-жылдын 1-январынан тартып төлөм каражаты катары төлөөгө милдетүү түрдө кабыл алынууга тийиш.

Жүгүртүү монеталары латунь (10 жана 50 тыйын номиналындагы монеталар) жана никель (1, 3, 5 сом номиналындагы монеталар) капталып болоттон жасалган. 1 тыйын номиналындагы коллекциялык монета латундан жасалган.

1, 10, 50 тыйын номиналындагы монеталарда кыргыз кол өнөрчүлүк чеберчилигинде байыртан эле кездешип келген, аруулук менен керемет сулуулукту туюндурган назик гүлдүн сүрөттөлүшү чагылдырылган.

1, 3 жана 5 сом номиналындагы монеталарда кыргыз улуттук суусундугу - кымыз сакталуучу, булгаарыдан көркөм чеберчиликте кылдат жасалган көөкөрдүн сүрөттөлүшү чагылдырылган. Ар бир көөкөр бетине түпкүлүктүү эл жаман көздөн, суук сөздөн сактаган ыйык белги катары аздектеп келген, үч бурчтук формасындагы тумардын сүрөттөлүшү түшүрүлгөн.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы республикабызда накталай акча жүгүртүүгө металл монеталарынын чыгарылышын узак убакыт бою изилдеп келип, анын максатка ылайыктуулугуна кылдат талдоо жүргүзгөн. Анын салмагы, диаметри, куймасы тандалып, монетанын дизайны иштелип чыккан. Мында башка өлкөлөрдүн да тажрыйбалары эске алынган: монеталар өтө чоң жана оор болбоого, ошондой эле өтө жеңил да болбоого, башка өлкөлөрдүн монеталарынын салмагына жана өлчөмүнө окшошпоого тийиш эле. Дал ошондуктан, металл монеталарын кандай номиналда чыгаруу керек, деги эле, буларды чыгаруунун зарылдыгын барбы,- деген маселелер көңүл чордонунда турган.

Номиналы төмөн банкноттор жогору номиналдагыларга караганда батыраак эскирет, анткени майда акчалар калктын соода-сатык иштеринде кеңири колдонулат эмеспи. Мисалы, 1 сом номиналындагы банкнотту майда акча иретинде бир эле күндө ондогон адам колдоно турган болсо, ушул эле убакта 500 сомдук банкнотту 1 - 2 адам гана пайдаланары турган иш. Адамдар, негедир, номиналы жогору банкнотторго, төмөнүрөөктөрүнө караганда, аяр мамиле жасаарын да эске алсак. Ошондуктан, майда акчаларды, узагыраак убакыт колдонууга туруштук бере тургандай, металлдан жасап чыгаруу максатка ылайыктуу. Монеталарды, тышкы көрүнүшү, формасы көөнөрбөгөн таризде, жок эле деген-

де, ондогон жылдар колдонсо болот.

Улуттук банк тарабынан жүргүзүлгөн иликтөөлөр 10 жана 50 тыйындардын жүгүртүүдө колдонулушу жана Улуттук банктын жүгүртүү кассаларынан берүү динамикасы учурда аларды адамдар чекене соодада, эмгек акыларды, пенсияларды жана жөлөкпулдарды алууда, коммуналдык кызмат көрсөтүүлөрдөгү төлөмдөрдө активдүү колдонуп жаткандыгын көрсөттү. Булар Бишкек шаарындагыдай эле, республиканын башка региондорунда дагы өтө муктаждык менен колдонулат. Айтмакчы, 1 тыйын номиналындагы монета жүгүртүүгө 100 миң даанада, чектелүү санда гана, коллекциялык монета катары чыгарылган. Улуттук банк металлдан жасалган жүгүртүү монеталарын чыгаруу менен коммуналдык кызмат көрсөтүүгө акы төлөөдө жана накталай эсептешүүдө кайтарылып берилүүчү акчаны толук көлөмдө алуу мүмкүнчүлүгүн түзүп, биринчи кезекте, калктын социалдык жактан аялуу катмарларынын кызыкчылыктарын коргойт.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы акча белгилеринин (банкноттордун жана монеталардын) жалгыз эмитенти болуп саналат. Монеталарды даярдап жасоого, жеткирүүгө жана жүгүртүүгө чыгарууга байланыштуу бардык чыгашалар Улуттук банктын каражаттарынын эсебинен толук каржыланат. Монеталар тендердин жеңүүчүсү болгон Казакстан Теңге Сарайы тарабынан жасалып даярдалган. Металлдан жасалган монеталардын өздүк наркы ушул эле нарктагы купюралардын наркынан төмөн, анткени мында болотту пайдалануу жана тендердин жыйынтыгында жасап чыгаруучуну тандап алуу иштери оң натыйжасын берген. Кагаз акчаларын даярдоого сарптоолор купюралардын номиналдык наркынан жогору болбойт. Банкноттордун 1 жылдан 2 жылга чейин, ал эми металл монеталары бери дегенде 10-15 жыл кол-

донула тургандыгын эске алсак, анда узак мөөнөттүү мезгил аралыгында биз аларды даярдоодогу каражаттарды олуттуу үнөмдөп калууга жетише тургандыгыбызга ишенсек болот.

Республиканын накталай акча жүгүртүүсүнө металл монеталарынын киргизилиши чарба жүргүзүүчү субъекттерден монеталарды эсептөө үчүн эсептегич машиналарды жана ыңгайлаштырылган (адаптированные) касса аппараттарын сатып алууга белгилүү бир сарптоолорду талап кылат. Майда алмашуу монеталарынын болушу соода операцияларында эсептешүүлөрдү жеңил жана ыңгайлуу жүргүзүүгө мүмкүндүк берет. Металл монеталарынын чыгарылышы суусундуктарды, тамекилерди, тамакаш азыктарын жана башка күндөлүк керектөө товарларын сатуу боюнча соода автоматтарынын кеңири жайылтылышына оң таасир тийгизиши мүмкүн. Кыргыз Республикасынын жүгүртүү монеталарын заманбап соода автоматтарынын монета кабылдагычтары үчүн да ылайыкташтырылып жасалган деп мүнөздөөгө болот.

Улуттук валютанын 5 миң даанада чыгарылган жүгүртүү монетасынын коллекциялык топтомдору Улуттук банк тарабынан сатылат. 6 монетадан турган топтомдун баасы 228 сом 80 тыйын. 1 тыйын номиналындагы коллекциялык монетаны 10 сом 40 тыйынга сатып алууга болот.

Монеталарды же топтомдорду сатып алуу маселеси боюнча Улуттук банктын Жүгүртүү кассасына 66-91-41 телефону боюнча, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын областтык башкармалыктарына кайрылууга болот.

Улуттук банк жана улуттук валюта жөнүндө так маалымат төмөнкү дарек боюнча Улуттук банктын интернет-сайтында жайгаштырылган: www.nbkr.kg.